

SALA
DE
LECTURĂ

Luceafărul

Săptămânal de literatură. Nr. 20 (229), serie nouă. Miercuri 21 iunie 1995. Preț: 500 lei

ÎNTÂLNIREA SCRITORILOR

sorin alexandrescu
shaul carmel
ion pop
annie bentoiu
damian necula
adrian popescu
barbu cioculescu
bianca marcovici
geo șerban
leo butnaru
mihai sin
adam puslojic
solo juster
nicolae popa
vasile andru
mihai cimpoi
lucian vasiliu
e. van itterbeek
ion zubașcu
monica săvulescu
nicolae prelipceanu
l. m. arcade
victor ivanovici
radu nițu
silvia chițimia

ROMÂNI DE PRETUTINDENI

Deva

Participantii la Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume, Neptun 5 - 10 iunie 1995

Gudrun Gut
Emil Mermezan
Sanda Stolojan
Otto Strak
Alexandru Vona
Dumitru Țepeneag
Sergiu Levin
Mariana Șora
Octavian Paler
Nicolae Balotă
Bianca Balotă
Pavel Chihaia
Mira Maria Ioan
Helen Silaghy Sirag
Ana Maria Beligan
Milan Resutik
Gabriel Pleșea
Ana Cristina Pleșea
Damian Necula
Sorin Alexandrescu
Dionisie Ghermani
Ana Mureșan
Victor Frunză
Michel Waltremez
Sigmond Harold
L.M. Arcade
Benoise Filloire
Mikael Titus
Petre Sofronie
Christian Schenk
Titu Popescu
Tania Lovinescu
Vasile Iliescu
Magda Constantinescu
Radu Bărbulescu
Ioana Crăciunescu
Ilie Constantin
Bianca Marcovici
A. Striman

Shaul Carmel
Mircea M. Ionescu
Francisca Stoenescu
Nina Cassian
Maurice Edwards
Mioara Cremene
Solo Juster
Maria Juster
Călin Angelescu
Marco Cugno
Edgar Reichmann
Alexandru Dohi
Florin Gabrea
Georg Schenk
Dan Costescu
Mira Iosif
Monica Săvulescu
C. Gheorghiiță
Radu Nițu
Șerban Andronescu
Ariadna Andronescu
Adam Puslojic
Alexander Lukici
Alexandru George
Iordan Chimet
Victor Bârlădeanu
Tudor Dumitru Savu
Alexandru Condeescu
Saviana Stănescu
Annie Bentoiu
Vasile Gârmeț
Vasile Levîțchi
Vitalie Ciobanu
Arcadie Suceveanu
Nicolae Popa
Dan Laurențiu
Valeria Grosu
Valentina Tăslăoanu
Irina Mavrodin

Mihai Cimpoi
Paul Ioachim
Dan Tărchilă
Leo Bordeianu
Nicolae Spătaru
Corneliu Buzinschi
Aurel Buiciuc
Leo Butnaru
Ioan Mânăscuță
Gheorghe Prini
Tudor Popa
Virgil Bulat
Cornelia Maria Savu
Mariana Criș
Nora Iuga
Sara de Angelis
Nicolae Oancea
Roland Cotârlan
Camelia Popa
Rodica Pârvu
Carmen Ilie
Andrei Oișteanu
Andreiana Mihail
Carmen Costache
Grigore Chiper
Micaela Ghișescu
Efim Tarlaptan
Vladimir Beșleagă
Andrei Ghiorghii Perchin
Ion Mircea
Iustin Panța
Constantin Severin Lazarovici
Constantin Vaciu
Elisabeta Vaciu
Ion Vaciu
Adelină Klosz
Cătălin Țirlea
Ioana Drăgan
Aurel Scobioală
Nicolae Esinencu
Mihai Prepeleță
Mircea Șerban
Silviu Covaci
Silvia Chițimia
Ștefan Badea
Nicolae Breban
Valeriu Matei
Mircea Sântimbreanu
Eugene Van Itterbeek
Dinu Bălan
Costache Olăreanu
Mircea Horia Simionescu
Constantin Abăluță
Gabriela Abăluță
Cornel Regman
Pan Izverna
Grișa Gherghei
Mariana Sipoș
Gabriela Negreanu
Vasile Petre Fati
Ion Zubașcu
Emilian Galaicu-Păun
Ion Murgeanu
Gheorghe Istrate
Aura Christi
Serafim Saka
Ion Filipoiu
Vasile Blendea

Mariana Ștefănescu
Tudorel Mocanu
Florica Preda
Aristița Gios
Toma George Maiorescu
Alexandru Ecovoiu
George Bocșa
Victor Ivanovici
Ioan Buduca
Vasile Andru
Andrei Ionescu
Angela Cismaș
Sanda Mihăescu
Gabriel Chifu
Romulus Diaconescu
Marius Tupan
Gabriel Dimisianu
Traian Olteanu
Florin Muscalu
Nina Gafița
Genoveva Logan
Dumitru Hâncu
Lucian Vasiliu
Aura Mușat
Mariana Codruț
Barbu Cioculescu
Adrian Popescu
Ion Pop
Sorin Virgil
Ioana Deligiorgis
Henri Zalis
Mircea Ciobanu
Eugen Negrici
Sergiu Adam
Viorel Savin
Ștefan Agopian
Marius Ghica
Aurel Sasu
Mihai Sin
Ioana Părvulescu
Adriana Bittel
Mircea Ghișulescu
Iosif Naghiu
Liana Viorel
Ion Vartic
Marta Petre
Dan Cristea
Florin Iaru
Dumitru Radu Popa
Florența Albu
Laura Fotiade
Tudora Șandru-Olteanu
Lucia Verona
Leon Talpă
Gellu Dorian
Cassian Maria Spiridon
Bogdan Ghiu
Traian T. Coșovei
N. Stroe
I. Topolog
Denisa Comănescu
Doina Uricariu
Maria Luiza Cristescu
Eugen Uricaru
Mihai Chicuș
Geo Șerban
Laurențiu Ulici
Nicolae Prelipceanu

Editori:

■ Uniunea Scriitorilor din România

■ Fundația Luceafărul

Cu sprijinul Fundației Soros
pentru o Societate Deschisă

Redacția: Laurențiu Ulici (*director*), Marius Tupan (*redactor șef*), Ioan Es. Pop (*secretar general de redacție*), Alexandru Spânu (*redactor*), Ion Cucu (*fotoreporter*), Victoria Popazu (*secretară colaboratoare*)

Redacția și administrația:

Calea Victoriei nr. 133, București, sector 1, telefon 659.67.60.

Cont: Agenția Credit Bank, sector 2,

nr. 40.10.11.50.16 (lei) și 40.20.11.50.12.16 (valută)

Tehnoredactare computerizată:

INFO G.I.P.

Marius Predescu

Tipar: INTERGRAPH

Abonamentele se pot face la toate oficiile poștale din țară. Revista noastră este înscrisă în **Catalogul publicațiilor** la poziția 2048.

TEOREMELE REÎNTÂLNIRII

Marginalii la un Symposion

de LAURENȚIU ULICI

Printre multele nenorociri pe care le-a produs regimul comunist de la instaurare până la finalul ceaușist a fost, fără îndoială, și creșterea uriașă a exilului, mai ales intelectual. Mai mult, pe lângă că a determinat această creștere nefirească a numărului de cetățeni români care, la capătul răbdării, au fost nevoiți să-și schimbe țara și, odată cu ea, viața însăși, regimul comunist din România a dus și o politică dezastruoasă în domeniul

relațiilor cu românii de peste hotare, ceea ce alte regimuri comuniste din Europa răsăriteană n-au făcut. Ca să reparați un asemenea rău nu e nici ușor și nici simplu. Dar repararea trebuie să se facă pentru multe motive, între care și acela că, în bună măsură, de relația cu românii din ceea ce impropriu numim diaspora depinde chipul României în lumea largă. Prima întâlnire a scriitorilor români din întreaga lume ce a avut loc între 5 și 9 iunie la Neptun și-a propus un prim pas într-o atare direcție reparatorie. La simpozionul organizat cu prilejul acestei întâlniri s-au exprimat numeroase puncte de vedere, propuneri, soluții, privind deopotrivă problema promovării literaturii române în lume și problema statutului scriitorului român trăitor în afara granițelor țării. Fără să încerc numaidecât o sinteză a celor discutate de-a lungul simpozionului, mi se pare potrivit să adun în câteva teme mari o seamă din ideile care au animat, cu egală intensitate, interesul scriitorilor din țară și al celor din afară.

E vorba, în primul rând, de **solidarizarea scriitorilor români de pretutindeni între cultura, literatura și limba română**. Marea, covârșitoarea majoritate a scriitorilor români de peste hotare continuă să scrie în limba română. Prin urmare, cititorul natural al acestor scriitori este cititorul din România sau/și, eventual, cititorul român din străinătate. A edita cărțile lor în România este o condiție necesară pentru integrarea literaturii scrise de ei în contextul literaturii române. Pe de altă parte, prezența lor pe diverse meridiane culturale poate și trebuie să fie privită ca o șansă pentru lobby-ul culturii române, al literaturii în special, în mediile europene și

mondiale. Faptul că, după atâția ani de ieșire forțată din orizontul apropiat al literelor autohtone, scriitorii români din exil, emigrație, etc, și-au păstrat intact sentimentul de apartenență la cultura română, constituie o excelentă premiză a solidarității amintite.

limbile diverselor popoare din Europa și de pe alte continente, sunt și puține și irelevante, pe lângă că sunt, cele mai multe, și neconvingătoare sub raport stilistic. Sigur că în această privință scriitorii români din afara granițelor țării pot să fie realmente de ajutor dar problema nu va putea fi rezolvată la scara dorită și meritată decât dacă devine politică de stat, ceea ce în anii comunismului nu s-a întâmplat și nici în acești cinci ani de istorie

post-comunistă nu s-a conturat ca atare. Implicarea instituțiilor statului în actul de propagandă culturală (chiar despre asta vorbim, despre propagandă, cu toate că termenul e compromis de ideologia politică), în baza axiologiei proprii domeniilor culturii iar nu – ca până acum – în baza ierarhiilor administrative din cultură poate că nu e necesară unor țări cu mare și recunoscută tradiție, însă mi se pare absolut necesară pentru România de la această oră.

E limpede pentru orice om de cultură cu bun simț că scriitorii români din România au nevoie de scriitorii români din afara României și invers, că literatura română din țară și literatura română de dincolo de fruntarii sunt una, că oferta cea mai sigură pe care o putem

face lumii este culturală, cea mai sigură și cea mai fidelă. Și cred că această idee, din câte s-au exprimat în simpozionul de la Neptun, poate fi considerată drept locul geometric al tuturor celorlalte. Odată schițată, prin însumarea punctelor de vedere susținute de participanți, strategia prezenței noastre literare și, în genere, culturale în lume, mai trebuie și pusă în pagină cu concursul – ca o condiție sine qua non – instituțiilor specializate ale statului. Iar asta este o chestiune, pe de o parte, de voință politică iar, pe de alta, de competență profesională. Dacă acestea se vor conjuga va fi bine, dacă nu, va fi cum a mai fost și chiar mai rău. Și, ca să nu închei în tonalitate sceptică, spun că avem toate motivele să credem că, ajutată sau nu de instituțiile statului, Uniunea Scriitorilor va începe, chiar din această toamnă, să-și deruleze programele convenite în dialogul de la Neptun.

Neptun, 7 iunie. Laurențiu Ulici, Costache Olăreanu. În plan secund, Sergiu Adam și Geo Șerban

E vorba, apoi, de **conservarea identității culturale a comunităților românești din alte țări**, în primul rând din SUA, Franța și Germania, unde numărul nativilor români este considerabil. Tendinței cvasiunanime de pierdere a identității culturale prin uitarea limbii române (la generațiile mature) sau neînvățarea ei (la generațiile noi) i se poate opune, cu șanse mari de izbândă, literatura română, din țară sau din afară, pe care scriitorii români o pot aduce sub ochii cititorilor de toate vârstele din comunitățile românești. E unul din rolurile pe care preconizatele filiale ale Uniunii Scriitorilor din România la New-York, Paris și Frankfurt sau München le vor avea de jucat chiar din primele momente ale existenței lor.

E vorba, în fine, de **promovarea literaturii române în lume**, cu atât mai necesară cu cât traducerea din literatura noastră, clasică sau contemporană, în

Marian Papahagi, FRAGMENTE DESPRE CRITICĂ

„Acest volum poate fi considerat o continuare și o întregire la „Cumpănă și semn” (Cartea Românească, 1991) și va fi poate urmat de un altul, care va încheia un triptic dedicat observării sistematice a literaturii române contemporane, întreprinsă îndeosebi între anii 1984-1989 în paginile revistei *Tribuna* din Cluj”. Credincioasă convingerii că „în anii '60-'80 au existat la noi o legătură de foarte bună calitate și o critică literară ce s-a străduit să nu mintă, să încurajeze valoarea și să o susțină”, dl. Marian Papahagi se instalează cu autoritate în flancul întâi al unei critici destinate a reevalua și echilibra, demersuri mai necesare astăzi decât oricând (Ed. DACIA, 1950 lei)

Ion Horea, LOCUL ȘI CEASUL

Despre unul dintre cei mai „cumiți” și conformiști poeți contemporani, aparținând - șansa și neșansa dânsului! - unei generații de altfel strălucite, scria, prin anul 1977, malițiosul Marian Popa, criticul mascându-și cu greu lipsa de entuziasm și o anumită lehamite trezite de lectura unei creații fără relief: „I.H. continuă tradiția poeziei agricole în manieră hesiodică și pillatiană, cu inflexiuni din Esenin, Arghezi și Blaga. Poetul privește natura din punct de vedere gospodăresc, agrotehnic, pomicultură, hidrotehnică, primăvara cu germinațiile și opulența autumnală fiind teme obșnuite, tratate în spirit idilic și robust euforic. Nu lipsesc nici arborii genealogici străbuni în fixarea actuală a condiției materiale și sociale a țărâniei din care se revendică”. De fapt, o poezie de nivel mediu, mult prea „corectă” formal și ideatic exclamând prin retorisme, lăsând frecvent impresia de compunere **à la manière** de. Unul dintre puținele merite reale ale poeziei dlui Ion Horea ar fi muzicalitatea blândă, dar este insuficient pentru publicarea ei într-o colecție („Biblioteca pentru toți”) destinată popularizării valorilor certe. (Ed. Minerva, 900 lei)

3 CĂRȚI ALE LUI BASIL MUNTEANU

O întâmplare fericită a făcut să intru în posesia a trei cărți semnate de către unul dintre cei mai reprezentativi oameni de literă românești mutat pe malurile Senei la o vârstă foarte tânără, acum cu merite pe deplin recunoscute în străinătate, tot acum puțin cunoscut în țara-i de baștină. Le voi prezenta pe scurt:

ANTE SAECULUM, subintitulată „**Fantezii panteiste**”, adună poeziile de tinerețe ale ilustrului brăilean, versuri de un lirism debordant, în care se fac simțite ecouri clare din Al Macedonski, D. Anghel, G. Bacovia, dar mai ales din Ion Pillat (nu întâmplătoare fuseseră preferințele lui Pillat și a lui Basil Munteanu pentru slova lui Francis Iammes). Pe lângă faptul că piesele volumului (scrise între anii 1917 și 1921) stau drept mărturie ale perioadei de formare, ele lămuresc și asupra unei maniere aparte de a pătrunde din interior, activ spiritul liricii românești de la începutul secolului și chiar dinaintea acestuia până la cristalizarea poeziei române propriu-zis moderne: Basil Munteanu, asemenea pictorilor Renașterii, își făcea „mână” și, mai ales, descifra, compunând în maniera x. Rezultatele nu însemnau însă epigonism, inteligența și realul har ale tânărului punându-și amprenta asupra acelei înfiorări indefinibile fără de care poezia n-are mai fi poezie.

PERMANENTE ROMĂNEȘTI, o suită de „**Discursuri și portrete**”, apropie convingător de ideologia estetică a autorului: lecțiile de inaugurare a cursului de limbă și literatură franceză la Facultatea de litere bucureștene (anul 1940) propuneau valorificarea consecventă a metodelor de gândire estetică și cultură utilizate pe alte meleaguri, nefiind vorba de un soi de aservire, ci de o atentă filtrare și adevărată sugestivitate; raportarea permanentă a creațiilor autohtone la marile reușite artistice universale (în special franceze) n-ar face decât să sporească acuitatea privirii critice, înlesnind accesul la exactitatea verdictului. („Valorile mari, valorile încercate, valorile istorice ale altor neamuri, ale altor literaturi, ne permit să ne judecăm cu mai multă precizie, cu mai multă fineță(...) Și mai cred sincer că valorile franceze de măsură, de limpezime, de perfectă conturare a ideii și a operei pot deveni, trebuie să devină o piatră de încercare a propriilor noastre valori.”); alte studii integrează viziunea brăncușiană în tonalitatea de ansamblu a lirismului românesc, zăbovesc asupra muzicalității specifice operelor lui Eminescu și Minulescu (aici Basil Munteanu își aplică rigurosu principiile de evaluare estetică); dacă studiul intitulat „**La poésie de Lucian Blaga**” reprezintă un adevărat tur de forță, un medalion critic exemplar, portretul lui Ovidiu Densusianu, acest „vizionar al latinității”, ilustrează ce anume însemna pentru Basil Munteanu monografia psiho-literară fixată intenționat într-un anumit segment temporal. **Omul și pământul românesc**, studiul final, poartă accente nu lipsite de dramatism (condiția literaturii exilat, obligat la transplantarea în medii străine a elementelor sale constitutive - sufletul și limba, dar și note de un sobru patetism referitoare la obligativitatea de a nu uita și, mai ales, de a continua rodirea talentului în tonalități pe cât cu puțință nealterate.

CORRESPONDENȚE este o adevărată mină de aur pentru cercetătorul literar (și nu numai). Sunt date tiparului scrisorile lui Blaga, Cartoian, Petru Comarnescu, Șerban Cioculescu, Nichifor Crainic, N.N. Condeescu, Charles Drouhet, N. Iorga, Cezar și Camil Petrescu, Ion Pillat și ale altora; un loc aparte îl ocupă lungile epistole ale lui Vasile Băncilă, rânduri care conturează un portret nesperat de viu al filozofului, un Vasile Băncilă **par lui-même**. (Dialogul dintre cei doi echivalează cu un micro-roman epistolar!). Acest volum a apărut la Paris, în editura ETHOS a lui Ioan Cușu și sub îngrijirea dnei Em. Munteanu, iar primele două mai-sus discutate în R.D.Shelden Enterprises, Cleveland-Copenhaga-Paris și în editura R.D.Shelden, Cleveland. Îngrijitorii volumelor „**Ante Saeculum**” și „**Permanente românești**” sunt dna Ruxandra Shelden (nepoata lui Munteanu) și eminentul Profesor de la Universitatea din Copenhaga, Eugen Lozovan, cel care, într-un recent interviu (v. *România Literară*, nr.20/1995) îl caracteriza pe B.Munteanu drept „cea mai caldă și mai luminoasă figură din anii de studiu la Paris”.

Am rezervat un spațiu mai amplu acestor trei cărți și în speranța că vor trezi interesul editurilor românești; să mai amintesc faptul că solida lucrare de referință „**Panorama de la littérature roumaine contemporaine**” (Paris, 1938) aparține tot regretatului B. Munteanu.

Knut Hamsun, FOAMEA

Apărut în anul 1890, pe când autorul - pe adevăratul său nume Kunt Pedersen - avea doar 31 de ani, romanul l-a propulsat pe Knut Hamsun în atenția nu numai a lumii scandinave, ci și în cercurile de cititori din întreaga Europă. (În România a fost tradus, între anii 1922 și 1944, de către I.L. Caragiale, Zaharia Stancu, Ion Pas ș.a.). „**Foamea**” deschide „un nou capitol în istoria prozei norvegiene. Narațiunea este exemplară atât prin tratarea materialului, cât și prin stil”. (Edward Beyer, *Istoria literaturii norvegiene*, 1963). Autobiografic, romanul etalează o multitudine de nuanțe, un lirism de cea mai bună factură, observația psihologică de maximă acuitate rămâne subordonată unui realism viguros. În „**Viața lui Knut Hamsun**” (1988), Robert Ferguson nota: „...unul dintre romanele caracteristice pentru zugrăvirea modului în care marele oraș înstrăinează, frânând totodată dezvoltarea personalității”. Meritul esențial al cărții l-a însemnat noul fogaș pe care l-a imprimat poeziei din țara fiordurilor. Cel care transpune „**Foamea**” într-o limbă românească limpede, exactă și nu lipsită de tente poetice este dl. Valeriu Munteanu, iar romancierul George Bălăiță semnează o postfață... ghidușă. (Ed. UNIVERS, 3500 lei)

Marin Ifrim, CURENTUL MARIN

10,2/7 cm dimensiunea laturilor și 3 mm grosime, iată „coordonatele fizice” ale unei cărți liliputane scrise de un autor care se vrea șocant, se vrea nonconformist, se vrea inteligent. Din păcate, doar se vrea, deoarece produsul (să-i spunem literar, cu toată inadecvarea termenului în cazul de față) se scaldă în derizoriu; la nivel lexical nu asistăm la inovații frapante (pe cuvânt și pe sintagmă) gen Șerban Foarță, ci la juxtapuneri trăsnete ale termenilor, la însăilări cu pretenția de a da iluzia dicteului automat, repetatele plonjări în vulgaritatea - vulgaritate neafându-și nici o justificare. Ideatic, autorul ar dori să se înfățișeze ca un dezabuzat, ca un „sfârțecat” în interiorul său de precaritate și indigența cotidianului, dar nu reușește să trezească în cititor decât o reacție de disconfort intelectual. Singurul „merit” al acestei cărțuli de mărimea unei cărți de vizită este consumul redus de hârtie. La asemenea „munte”, un asemenea „șoarece”... Deci, NU! (Ed. ȘI, Buzău, 500 lei)

ANTICARIAT

Paul Valéry, CHARMES, Gallimard, Paris, 1929

„Cel mai rafinat dintre geniile Franței”, cum îl definea Pierre de Boisdeffre pe autorul „**Cimitirului marin**”, își prefața singur această a doua ediție a „**Farmecelor**” (ediția originală apăruse cu șapte ani în urmă, mai precis la 25 iunie 1922), teoretizând asupra procesului de receptare a textului poetic în specificitatea sa: „Versurile mele au înțelesul care li se conferă. Cel pe care-l acord eu lor nu mi se potrivește decât mie și nu se opune nimănui. E o eroare contrară naturii poeziei, și care i-ar putea fi chiar fatală, aceea de a pretinde că oricărui poem i-ar corespunde un înțeles adevărat, unic și conform sau identic cu o anumită idee a autorului. O consecință a acestei erori este inventarea exercițiului școlar absurd care constă în a transpune versurile în proză. Iată ce înseamnă să inculci ideea cea mai fatală poeziei, adică să demonstrezi că e posibil să-i divizi esența în părți ce pot subzista separat. Să poți crede că poezia este un **accident** al **substanței** proză. Dar poezia nu există decât pentru aceia cărora această operație le pare imposibilă, și care cunosc poezia tocmai după această imposibilitate. Cât despre ceilalți, pentru ei a înțelege poezia înseamnă să-i substitui acesteia un alt limbaj, căruia-i impun, ca pe o condiție, de a nu fi poetic” (Am preluat traducerea poetului St. Aug. Doinaș din **Paul Valéry, Poezii. Dialoguri. Poetică și estetică** - Ed. Univers). Nu pot încheia decât consemnând că ediția este comentată de nimeni altul decât de **Alain!**

(Anticariatul Scala, 16.000 lei)

top 5

Librăria Kretzulescu

- 1. Thomas Mann, **Doctor Faustus** (RAO, f.p.)
- 2. Knut Hamsun, **Foamea** (Univers, 3500 lei)
- 3. Z. Ornea, **Anii treizeci** (E.F.C.R., 5900 lei)

Librăria Sadoveanu

- 1. Marie Cardinal, **Cuvinte care eliberează** (TREI, 4.300 lei)
- 2. Lucian Vasilescu, **Evenimentul zilei** (Nemira, 2.500 lei)
- 3. Ileana Toma, **Singurătatea lui Vlad Tepeș** (Miracol, 2.999 lei)

Librăria Eminescu

- 1. **Texte care au zguduit lumea** (Moldova, f.p.)
- 2. Octavian Paler, **Vremea întrebărilor** (Albatros și Universal Dalsi, 6.500 lei)
- 3. Knut Hamsun, **Foamea**

Librăria Alfa

- 1. **Texte care au zguduit lumea**
- 2. Octavian Paler, **Vremea întrebărilor**
- 3. Marie Cardinal, **Cuvinte care eliberează**

Librăria din Bd. 1 Dec. 1918, nr. 53

- 1. Octavian Paler, **Vremea întrebărilor**
- 2. Franz Kafka, **America** (RAO, 4.000 lei)
- 3. Ioan Grigorescu, **Bine ați venit în infern!...** (Nemira, 5.000 lei)

Pentru o cât mai promptă prezentare, invităm editurile interesate (dar și pe autori) să expedieze pe adresa redacției noastre un exemplar din noile apariții de carte.

Opinii, aprecieri, soluții ale participanților la Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume; Neptun, 5-10 iunie 1995

Sorin Alexandrescu

DUBLA IDENTITATE

A pleca din țară este o dramă dar a încerca să sosești în altă parte e tot o dramă. Unii dintre noi au reușit, alții nu, unii au ajuns la anumite standarde sociale, la o anumită operă, unii niciodată. În anii șaptezeci bursa scriitorilor români din Occident era destul de bizară fiindcă eram niște marginalizați. Aici era un amestec de comprehensiune și de toleranță, un amestec de inflație și generalizare. Ne era greu să înțelegem fiindcă priveam în urmă ce se întâmplă numai prin propria noastră experiență. Greutățile avute de noi ni se păreau a fi mai mari decât ale aceluia rămași în țară. Pe de altă parte, eram torturați de imaginea inversă. Noi reușiserăm să scăpăm de calvar, ei nu. Apoi, plecaserăm de la o estetică a succesului la o etică a luptei cu anonimatul. Pentru că învățăm o nouă cultură și noi coduri în aceasta. Descopeream la început, cu umilință, că suntem niște anonimi, că mergem kilometri pe stradă fără să fim cunoscuți. Această etică a luptei cu anonimatul nu însemna numai a învăța o limbă, a învăța o cultură, dar și a învăța să spui ce vrei, să-ți impui propriile tale idei în această nouă lume. A mai însemnat trecerea de la o cultură la o profesie. Noi aveam în România un tip de experiență globală, în multe țări occidentale, în special în Olanda, nu există această cultură, dimpotrivă, este disprețuită, văzută amatoristic. Serios este numai specialistul. Trebuia așadar să ne integrăm într-un sistem pe care nu-l cunoșteam. E foarte ușor să lupți împotriva unui sistem pe care-l cunoști, dar extrem de greu să te integrezi

într-un sistem nou. Nu știi pe unde se intră, pe unde se iese, care sunt circuitele conexe. Noi am trăit două forme de existență pe care le-aș numi nișe existențiale. În exil am trăit cuminte și modest, cu un trai asigurat, iar experiența și libertatea ne-au compensat anonimatul. Alții au încercat riscul intemperiiilor și acest lucru înseamnă să te angajezi în societatea în care ai ajuns, luându-ți toate riscurile posibile pentru a evita un tip de existență marginală. În cele din urmă, toți avem o dublă identitate. Mulți dintre scriitorii români care puteau să se întoarcă în țară nu au făcut-o. De ce? Sunt multe motive. Întâi, pentru că, având această dublă identitate, nu puteau să emigreze de două ori. Se cunosc puține cazuri de emigrare a doua oară. Privind din afara României, realizăm că nu mai venim în propria noastră țară, ci în alta. S-au creat niște distanțe pe care nu le putem eluda. Problema este acum să reușim să le recuperăm. Eu am avut și jena de a mă întoarce la bine atunci când am plecat la rău. Unii dintre noi au avut orgoliul de a intra într-o competiție cu scriitorii pe care i-au părăsit în momente dificile. Există, de altfel, anumite ambiguități între scriitorul român din țară și scriitorul român din străinătate. Aceste ambiguități s-au născut de la sine, nu cred că au fost dorința cuiva. Scriitorii români din străinătate au fost publicați, le-au apărut mai multe cărți în România, dar problema este dacă publicarea acestora e o integrare. Păreră mea este că nu. Operele celor din străinătate se pot integra în cultura română numai dacă sunt luate

prin prevederile acestei culturi. Integrarea ar presupune o motivare a peisajului literar românesc bazat pe scrieri apărute în diverse țări ale lumii. Ar mai fi nevoie de o discuție asupra criteriilor de valorizare în cultura română. Se poate discuta limpede despre ponderea scriitorilor tineri în cultura română, a fondului literaturii de partid, a literaturii de sertar față de cea publicată. Apoi, nu putem uita dezastrul pe care l-au produs scriitorii de curte, ceaușiști. Ar mai fi de comentat etica dar și estetica literaturii exilului, literatura minorității și majorității românilor din alte țări, dar și relațiile dintre literatura minorităților din România și literatura română propriu-zisă. Am văzut mult respect, un festivism chiar, al receptării lui Eliade, Cioran, Ionescu, Monica Lovinescu, Ierunca. Am observat și un antifestivism la judecarea nedreaptă a elementelor antisemite, poate și reale, dar nu am văzut nimic despre semitismul anilor cincizeci și nici despre antisemitismul ceaușist. O altă sursă de ambiguități a fost prezentată cu corp mărunț: scriitorii români care au plecat din țară n-au primit nici până acum o declarație scrisă că sunt reintegrați în Uniunea Scriitorilor, deși declarații verbale s-au dat destule. Aș propune să dispară aceste sintagme bizare – scriitori dinăuntru și scriitori din afară. Nu cred că există o afară al culturii române. Nu există o cultură română care să fie în afara culturii române. Scriitorul român e cel care scrie în românește, cel care scrie și în altă limbă, dar care se consideră scriitor român și este recunoscut de breasla lui. Aș întreba dacă exilul literaturii române s-a terminat. Exilul literaturii române s-a încheiat dar nu și exilul unor scriitori. Acești scriitori români care se simt în exil trebuie să treacă la o opoziție politică așa cum sunt cei mai buni scriitori din țară. Aș mai propune să se facă o declarație scrisă purtând o dată, data de azi, 6 iunie 1995, în care să se specifice instituționalizarea scriitorilor români de pretutindeni. Promovarea literaturii române în străinătate nu se poate face decât de scriitori români credibili și aceștia numai dacă sunt reintegrați în cultura română.

Mariana Sipoș, Ilie Constantin, Iolanda Constantin

shaul carmel

Rugăciune

La vârsta coborârii de pe tron,
A abdicării, Doamne,
A înțelepciunii Eccliaștului
Și-a marilor triteți
De după sceptru,
Dacă tot nu-mi vei da
Blănuri și vin
Și aur
Și forța din ele,
Învrednicește-mă, Doamne
Cu ce mi-a rămas:
Lasă-mi privirea întregă
Și neliniștile ei,
Ca să pot vedea
În oglinzile pardoselii
Palatului meu sufletesc,
Picioarele fără copite,
Ca fildesul,
Ca abanosul,
Ale tuturor reginelor
Care vor mai veni.
Lasă-mi ascuțimea simțurilor,
Ca și limpezirea luminii,
Ca să disting sânii unei femei
De-ai celeilalte,
Arcul coapselor ei
De-al celeilalte
Și să le pot învrednici
La rândul mi
Cu metafore.
Lasă-mi privirea,
Simțurile și lumina
Până la sărutul Tău, Doamne,
Sărutul care să-mi stingă pentru
totdeauna
Nu poftele neavute, de blănuri,
De vin și de aur,
Ci doar acelea dătătoare,
Născătoare,
De poezie.

Trecătoare a plăcere

Paturile văduvelor, Doamne,
Paturile'n care Tu te culci,
Lângă trupuri fragede și dulci
Lângă trupuri părguind a toamne,

Paturile văduvelor, multe,
Paturile'n care huzurești
Lângă trupuri-flăcări omenești
Lângă trupuri veștede, insulte,

Paturile văduvelor, toate,
Paturile fără de bărbați,
Paturile celora luați,
Paturile tale cu păcate

Se revoltă'n marea lor tăcere
Că ai smuls din ele pe vecie
Noptile de liniști și beție,
Pentru trecătoarea Ta plăcere.

Regina Mea

Penthesilea mea iubită,
Regina mea, ucisă ieri,
De-Achilles, după două veri
De dragoste nefericită.

Penthesilea mea plecată,

Pe drumuri fără de hotar
Cu arcu și c'un biet amnar;
Să știi că n'ai să fii uitată.

Ții minte când ne-am cunoscut?
Era în Troia lui Priam!
Pe-atunci, nici nu știam că am,
Mai mult de-un suflet plin de lut.
Și tu mi-ai spus: că sunt de foc,
Că trupul mi-e viril și poate
După durere, după toate;
Că este loc, mai este loc...
Și am trudit să fii un cânt,
Și te-am iubit cum n'am iubit
De când m'am frânt și m'am topit
Cu Hippolyta în mormânt
Și am trudit să fii ca ea,
Ca Artemisa, zeitatea.
Să cadă în genunchi cetatea
Și toți bărbații să te vrea.
Și am trudit să fii femeie,
Și am trudit să fii fragilă,
Să ai și dragoste și milă,
Să poți să dai cui vrea să ieie.
Nici sânul drept, de mult tăiat,
Să-ți ție arcu cu săgeată,
Nu m'a oprit din drum vreodată
Să te iubesc cu-adevărat.
Nici vremea de împreunare,
Ca să aduci pe lume fete,
Copii cu sulițe și plete –
N'au fost opreliști și hotare,
Doar tu te-ai vrut o amazoaică
Regina lor, Magnesiana,
Purtând pe goliciune blana,
Să te'nălzească-n goană, goană...

Penthesilea mea iubită,
Regina mea, ucisă ieri
De-Achilles, după două veri
De dragoste nefericită.

Penthesilea mea plecată,

Pe drumuri fără de hotar,
Cu arcu și c'un biet amnar,
Ca visele de altădată.

Coroana las'o, că ți-e grea,
Fugară'n veci, regina mea.

Regina mea, iubita mea.

N'am înțeles...

Bărbatul tău m'a mângâiat în vis.
Când m-am trezit, n'am știut cum
să'nțeleg
Venirea lui din hăuri, din abis,
Nici gestul lui n'am știut cum să-l
dezleg.

Eram și-apropiat și depărtat
Când mâna lui de abur m'a atins.
Ce-a vrut să spună? Că e împăcat
Că sunt învingătorul cel învins?

Reliefuri

Pierzându-mă pe mine pierzi o lume,
Cu tot ce-i mai urât și mai frumos.
Un fel de lume fără chip și nume
Ca valea-naltă'n vârful prăpăstios.

Pierzându-te pe tine pierd o lume
Cu tot ce-i mai urât și mai frumos.
O lume care are chip și nume
Ca un podiș vulcanic sau stâncos.

Pierzându-ne, și eu și tu vom fi
Un relief lipsit de relief,
Obositor și trist și fără chef,
Ca două lumi mai moarte sau mai vii.

Străini

Străini sub soare și străini sub stele,
Ne-am întâlnit și ne-am legat cumva.
Și tu și eu mai căutam ceva:
Probabil așa, să'nșirăm mărgele.

Că firele s'au rupt, pe când eram
Și tu și eu ca pietrele curate,
Dintr'un șirag de-o mie de carate
Cu cei pe care sincer îi iubeam.

Apoi, ne-am risipit între podele,
Și tu și eu, firește'n altă parte,
Iar ce-a rămas e trist, ca într'o carte
Cu doi străini sub soare și sub stele.

Ne-am întâlnit târziu, trecând prin
viață:
Două mărgele căutând o ață.

Greu la greu

Mă'ntrebi ce facem ca la întâlnire
Să fim întregi, să arătăm întregi?
Inele frânte-a lanțului iubire
Pe care vrei târziu, din nou, să-l legi.

Ne'mpodobim cu morții, fiecare
Și ne'mbrăcăm în saci strălucitori.
Nu mergem goi să ne-oglimdim în
zare
Ca nopțile prea lungi, fără culori.

Pe morți nu-i poți iubi, că nu
vibrează.

Îi poți lua ca martori, doar în gând,
Când ești pustiu și te mai vrei o oază
Cu apă și răcori din când în când.

O să urcăm din nou pe cer un soare
Și vom sădi un palmier din nou.

Așa venim la întâlnirea'n care
Ne vom întinde mâna, greu la greu.

Sufletul?...

Sufletul? La vechituri! La arhivă!
Nu-i nevoie de el la micul dejun.
Cafeaua-i fierbinte, salamul e bun
Și pâinea cu chimen așteaptă în stivă.
Cămașa-i curată, ciorapii spălați,
Nădragii-s pe dungă; sunt bine
călcați.

Sufletul? La vechituri! La arhivă!
Nu-i nevoie de el la prânzul bogat.
Salata-i gustoasă, animalu'mpănat
Iar limba, la cupa cu vin, e bețivă.
Cravata-i frumoasă, cum piatra'n inel
Când soarele zilei mustește în el.

Sufletul? La vechituri! La arhivă!
Nu-i nevoie de el la cina de taină.
Brânza de oaie e grasă, e faină
Și icra în doliu te'mbie parșivă.
Halatul e cald. Și papucii de casă
Când astăzi spre mâine te duce, te
lasă.

Sufletul? La vechituri! La arhivă!
Noaptea oricum e-o putoare iascivă.

Sufletul? La vechituri! La arhivă!

O ÎNTÂLNIRE REVELATOARE

O întâlnire a „scriitorilor români din întreaga lume“ trebuia să aibă loc de multă vreme. Pentru confruntarea unor destine, obligate de o istorie brutală să iasă din matca lor primă, cu cele rămase acasă; pentru un dialog clarificator, pentru o necesară, vitală regăsire. Dar și pentru noi întrebări și reflecții despre ceea ce este și mai poate fi acum literatura română în țară și în afara ei, într-o lume în schimbare, ce pare, mai peste tot, din ce în ce mai puțin îngăduitoare față de valorile spiritului.

După ce, decenii în șir, regimul comunist a forțat să se exileze sute de scriitori, transformând opțiunea pentru libertate într-un act de condamnare, printr-un – vinovat el însuși – transfer de culpabilitate, era timpul ca o asemenea dezbatere să se producă, eliberată de retorică și de convențiile festive.

E ceea ce s-a și întâmplat, de altfel, la acest început de iunie, la întâlnirea de la Neptun, organizată, inspirat, de Uniunea Scriitorilor.

Au putut fi ascultate aici nu numai niște tulburătoare confesiuni în stare să dea o imagine mai exactă a condiției de scriitor român exilat (cu sacrificii și renunțări, sfâșieri lăuntrice, curajoase reconsiderări ale unor destine umane și creatoare, cu încrederea, dificil recucerită, în patria lăuntrică, a limbii române) ci și opinii, exprimate cu aceeași franchețe, despre situația reală – prea puțin îmbucurătoare – a cunoașterii

literaturii noastre în țările unde au ales să trăiască scriitorii alungați, într-un fel sau altul, de dictatură. Ceva din ceea ce s-a numit „ambiguitatea relației dintre scriitorii rămași în țară și cei plecați în străinătate“ (Sorin Alexandrescu) a început să se limpezească în acest curajos și fertil schimb de idei; continuarea lui va duce, fără îndoială, la înlăturarea ultimelor bariere și prejudecăți, la o dorită normalizare a legăturilor dintre scriitorii români de pretutindeni.

Foarte importantă a fost, cred, dimensiunea informativă a acestor reuniuni. Venind din spații culturale foarte diverse, scriitorii întorși pentru aceste zile acasă (precedați, mulți dintre ei, de cărțile lor publicate după Revoluție) și-au prezentat problemele și întrebările specifice în contextele date, putând sugera totodată soluții pentru obsedanta preocupare privind cunoașterea valorilor literare românești în țările de adopțiune. O sinteză a acestor reflecții va oferi, desigur, Uniunea Scriitorilor, o importantă bază de sprijin pentru inițiative cu adevărat productive. Căci, oricât s-a susținut, de către un număr de vorbitori, ideea unei firești integrări europene și mondiale a literelor românești încă atât de puțin asimilate în afara țării, fără intervenția unei „strategii“ instituționalizate, a reieșit, în cele din urmă, că zisa „strategie“ nu se cuvine, totuși, neglijată și că e nevoie de

eforturi concertate ale forurilor responsabile din țară și ale scriitorilor români din afară, pentru ca râvnita cunoaștere și recunoaștere internațională a literaturii noastre să se înfăptuiască. Convergența punctelor de vedere asupra unor astfel de chestiuni va trebui să îndemne, în sfârșit, la o politică culturală mai concret orientată, coerentă și consecventă în demersurile ei, convinsă de adevărul, altminteri elementar, că „imaginea“ unui popor și a unei țări este conturată, în mod esențial, în primul rând de valorile sale spirituale. A încuraja, așadar, studierea limbii române în străinătate, a oferi posibilități de perfecționare a traducătorilor din românește (prin stagii, burse, premii), a studia „orizontul de așteptare“ al culturilor-țintă pentru o ofertă cât mai promițătoare pentru succesul operelor traduse, a face o selecție judicioasă, pe criterii strict valorice, a cărților propuse difuzării externe, a asigura o cât mai largă și corectă informare a străinătății asupra evenimentelor semnificative din spațiul literar românesc sau a corecta situația dramatică a cărții românești în Moldova de peste Prut – iată doar câteva sugestii, apărute pe parcursul dezbaterilor, care se impun a fi reținute și puse în practică. N-aș uita însă nici accentele așezate, adesea foarte critic, asupra modului de funcționare a serviciilor culturale ale României în străinătate (de la ambasade, centre culturale etc.) încă nu suficient sprijinite financiar, sau reprezentate și organizate deficitar. Și, nu în ultimul rând, evidențierea adevărului că interesul străinătății pentru cultura română e într-o însemnată măsură dependent de imaginea politică a României, de respectul pe care țara și-l poate câștiga sau pierde în funcție de voința guvernanților de a o deschide valorilor democrației autentice.

Învățămintele acestor zile de dialog interromânesc mi se par, așadar, numeroase și foarte încurajatoare – dacă, desigur, se va ține seama de ele. Acestea îi angajează, desigur, întâi de toate, pe cei care, în spațiul socio-cultural al țării, sunt în măsură să caute și să ofere soluții adecvate numeroaselor probleme supuse reflecției. Dar ele îi privesc, nu mai puțin, și pe scriitorii români din afară, chemați spre inițiative mai decise și mai consecvente în sprijinul afirmării valorilor noastre spirituale – îndemnați, cu alte cuvinte, la o mai profundă solidaritate.

Oricum, un prim pas, poate decisiv, a fost făcut. Și, dacă li se vor adăuga alții, vom putea spera că va veni, în sfârșit, ziua când scriitorul român nu se va mai simți exilat, oriunde și-ar purta cu sine patria lingvistică.

Annie Benteoiu

NORMALITATEA RESTABILITĂ

dinainte și să se lase scriitorilor posibilitatea să vorbească spontan, uneori fiind anunțați doar în ultimul moment. S-a asigurat astfel o mai mare autenticitate a tonului și, nu rareori, un coeficient de emoție autentică.

În legătură cu tema centrală propusă discuțiilor, a reieșit o sumă de idei noi și concrete, care vor duce probabil la realizări în timp. În mod firesc, centrul de greutate al răspândirii literaturii noastre se va muta peste hotare, unde traducătorii vor putea alege și realiza textele în funcție de sensibilitatea și orizontul de așteptare ale țărilor și culturilor respective, iar Uniunii Scriitorilor îi va reveni datoria să sprijine sub toate formele activitatea lor.

Insuficiența cunoaștere a literaturii române în străinătate se datorează în mare parte perioadei atât de lungi de izolare, în care contactele nu ne-au fost îngăduite în chip firesc nici cu străinii, nici cu românii plecați din țară (de cele mai multe ori fără voia lor).

Între țările din Est, izolarea țării noastre a fost poate cea mai ermetică. Nu te poți dezvolta sănătos în vas închis; nu poți afla nici despre tine cine ești cu adevărat, până nu te întâlnești, nu te măsoară cu semenii. Normalitatea restabilită astăzi va permite literaturii noastre să respire în voie – cu condiția să dureze cel puțin cât a durat claustrarea.

Cred că întâlnirea de la Neptun a fost o mare reușită. A fost o idee excelentă să se renunțe la răceala comunicărilor scrise

CU TOȚII AM FOST EXILAȚI

Avem obligația să recunoaștem că întâlnirea organizată în favoarea culturii române de către Uniunea Scriitorilor este cea mai importantă inițiativă întreprinsă de la înființarea ei și până azi.

O inițiativă ce plana în orizontul așteptărilor noastre încă din tinerețe, și ne putem imagina acum care ar fi fost sensul și amploarea culturii și literelor românești, dacă întâlnirea ar fi fost organizată acum 20 – 30 – 40 de ani și la ea ar fi fost invitați între alții Cioran și Eliade și Ionesco.

Felicît, deci, conducerea Uniunii și pe Laurențiu Ulici pentru buna idee și pentru organizarea ei, iar dacă, așa cum e de imaginat, dată fiind starea scriitorilor și a Uniunii, efortul material a fost susținut de conducerea economico-politică actuală, sau chiar de Președintele Iliescu, sau de alt om politic, eu, care la timpul potrivit mi-am exprimat critici pentru alte acțiuni, îmi permit să rostesc un bravo!, atât pentru orientarea pozitivă cât și pentru discreția arătată până aici.

Căci, dacă am înțeles bine, este vorba despre imaginea României în Europa, căreia i-am aparținut dintotdeauna, chiar dacă Europa ne-a uitat în mai multe rânduri, și în lume, și mai exact despre culturalizarea imaginii României.

Pentru că, ce se știe despre România?

Că a fost în Lagăr, deci, undeva prin Estul Europei. La Marea Neagră și în Carpați. La Dunăre, în Balcani și, deci, populată de balcanici. Că are capitala la Budapesta, la Sofia și uneori chiar la București.

Că româna este o limbă bizară; o profesoară de la Sorbona pretindea public că e o limbă slavă.

Că România a intrat în al doilea război mondial alături de hitleriști și ca atare a pierdut războiul, uitându-se că aceasta s-a produs doar după ce foarte alianțele căzuseră și după ce Franța, aliatul tradițional, căzuse și ea, și încă după ce o parte sau două părți ale teritoriului ei fuseseră răpitate și unele n-au fost restituite nici până azi.

Că deci a văzut în mod natural zorile roșii ale lumii și nu că a văzut roșu zorile.

Că a făcut prima revoluție televizată, demonstrând că și „mămăliga explodează“, că dincolo de orice scenariu posibil, deținuții, care erau toți românii din închisoarea lui Ceaușescu, sunt niște oameni cu demnitate, mândri și care vor să trăiască liber și că nu toți au fost colaboratori și profitori. Și lumea întregă a avut brusc revelația acestei țări în care aerul devenise dintr-o dată pur, oferind imaginea unui român sărac, dar, spiritual, foarte european, căci orientalismul spiritului balcanic se retrăsese speriat.

Un moment scurt, terminat într-un fel de coșmar barbar, ca într-un scenariu apocaliptic, o dată cu aducerea „minerilor“ și a lozincilor, inimaginabile pentru o minte netulburată, la sfârșitul secolului XX, **MOARTE INTELLECTUALILOR!**, când lumea îngrozită a stins televizoarele, cu spaimă și un adânc sentiment de păcăleală. Și-a oprit interesul și solidaritatea cu care ne îmbrățișa. Ne-a mutat din nou în fundul Balcanilor.

Se mai știe că SIDA există și se înmulțește și că nu s-ar încerca nimic împotriva ei.

Că există azile de copii, în stare de abandon.

Că tot mai mulți copii sunt abandonați, cerșesc, fură sau se prostituează și, alungați de poliție din găurile unde-și găsiseră refugiul, dorm prin canale și pe sub poduri.

Că (la TF I s-a spus) 400 de români persecutați în România de acum au cerut azil politic la Lyon acum 10 zile și abia apoi că ei cerșeau și furau și că ar fi de fapt țigani din România.

Că, totuși, ar mai fi rămas ceva oameni

civilizați chiar și după trecerea minerilor.

Se mai știe că românul ar fi francofon – printr-un fel de bizarerie genetică și nu dintr-o foame de cultură și civilizație, dintr-o nevoie organică de Europa.

În mare, aceasta este imaginea pe care omul obișnuit, în orice caz în Franța, o are despre România – și aceasta este imaginea pe care trebuie s-o înfruntăm, probabil de la vâldică la opincă. Și numai cultura, literatura ar putea s-o mai schimbe prin elaborarea unei strategii adevărate, calme, susținute și de lungă durată, pe care alte țări, „vecine și prietene“, o au de multă vreme și o aplică cu seriozitate. O obligație colosală față de adevărul atât de important ființei noastre și profesiei căreia ne-am dedicat. Dar trebuia început cu începutul și în primul rând prin susținerea materială a editurilor și revistelor din țară.

România are poeți și prozatori, pictori și sculptori și muzicieni extraordinari, nu neapărat mai extraordinari decât alții, dar cu un specific important și, deși nu facem parte din orizontul de așteptare al lumii, lumea, care e și curioasă, și

domică de pitoresc și, în cele din urmă, și generoasă, e dispusă să ne primească și chiar să ne aplaude, dacă reușim să ne impunem.

Nu ne mai rămâne decât să ne și stimăm ceva mai mult, să învățăm să fim solidari cât de cât și să nu dorim să fim unii șefii celorlalți.

Aici, ca și la Paris, cultura are 1.000 de culoare care nu-s toate pline și pe care putem alerga nestingheriți.

Dincolo de asta, cred că, în acest final de secol zdruncinat, trebuie să folosim cu mai multă zgârcenie și mai ales cu extrem de mare atenție unele cuvinte, ce au fost pronunțate și aici – patrie, patriotism, nație, națiune –, pentru că ele sunt prea uzate de conotațiile demagogice ale limbii de lemn, pentru că au o suprafață glisantă foarte periculoasă, stând la baza unor conflicte ce nu s-au stins încă, dovedind că înțelegerea noastră depășește elementarul, că pricepem tendințele și aspirațiile și, deci, realitatea lumii, că dacă politicul și economicul au avut nevoie de granițe, cultura a fost dintotdeauna împotriva oricărui accidente și obstacole, mai ales a celor artificiale.

Cât despre exil – trebuie să vă spun că de fapt cu toții am fost exilați de mult. Ce era Casa Scriitorilor decât o mică insulă în mijlocul unui asediu nebulos?

Așa că în Franța nu m-am simțit prea exilat. Ci doar într-o lume normală. Sigur, cu alte reguli și mult mai sărac, căci n-aveam nici „pălărie“, cum mi-a explicat colegul Breban, nici oală de noapte, cum i-am explicat eu lui, ci doar trei perechi de pantaloni scurți și dorința disperată de a face ceva împotriva morții pe care ne-o programase „Piticul“ în marele lui geniu carpatic.

S-a spus că patria noastră e limba română, o metaforă care ne unge la suflet și la profesie. Eu cred că patria este umanitatea întregă. Nu mă interesează că Shakespeare a scris în engleză, Dostoievski în rusă, Faulkner în americană, Gunter Grass în germană. Mă interesează doar cantitatea de uman pe care au pus-o în opera lor. Putem plânge epoca lui Erasmus, dar asta e.

Scriitorul trebuie să observe viața, eventual chiar s-o trăiască, dar mai ales s-o înțeleagă, fără să-și uite o clipă carnetul de însemnări.

El are obligația de a exprima inexplicabilul, indescrisibilul, pe care toată lumea îl simte, însă în moduri mai mult sau puțin confuze și neputându-l defini în cuvinte nu-l înțelege. Și opera lui trebuie să fie neapărat talentată, adică generoasă și pasionantă și profund etică. Și atunci ea e și națională și universală și în nici un caz regională ori naționalistă.

Exilul – când e vorba de scriitori – nu face decât să prelungească „granițele“ limbii române până la New York, în cazul poetei Nina Cassian, printre cactușii din Arizona ai nu mai știu cărui alt coleg despre care amintea Vasile Andru sau până sub ploile normande în cazul meu.

Adrian Popescu

ESCALĂ ÎN ITACA

Ei sunt colegii și prietenii noștri din deceniile anterioare, Ioana Crăciunescu, Ilie Constantin, Dumitru Radu Popa. Vin de departe, din Franța sau de peste Ocean, pentru a ne spune un adevăr simplu: ei n-au plecat de tot. **Acolo**, ei au continuat, îndârjiți uneori, să vorbească și să scrie în limba maternă, cea în care Eliade își compunea povestirile și pe care Cioran, se spune, o vorbește acum iar, ca într-o întoarcere la sursele vii ale copilăriei sale sibiene. O rană care se cicatrizează? Pe care sarea mării materne o ajută?

Continuare în pagina 9

O amânare, așadar, pentru mulți dintre ei, pentru o mare parte, a întâlnirii cu noi și acum, în sfârșit, o familie scriitoricească reîntregindu-se pe malurile Pontului Euxin. O întoarcere (sau măcar o escală) în Itaca. Așadar, o luptă între sinele călător și cel înrădăcinat. Întoarcere spun, dar nu rămânere definitivă, într-o simetrie naivă a lui afară și înăuntru. Nu entuziasmul efemer a răsunat în dezbaterile despre traduceri (un mod de a prelungi țara în univers, de a continua să crezi că dincolo de Episcopia Bihorului sau Curtici poate ceva ilumina salvator și exemplar: o carte românească) ci matura luare în calcul a șanselor de viitor și a eșecurilor cunoscute din deceniile anterioare.

Câteva siluete ni s-au impus în aceste zile inevitabil: figura distinsului om de cultură europeană Pavel Chihaiia, o voce înainte familiară prin emisiunile de la Europa liberă, o altă voce devenită chip, cea a doamnei Sanda Stolojan. Un chip de medalie, șlefuită de mare, cizelată de marele orfevru care e Spiritul. Traducătoarea oficială a patru președinți ai Franței are eleganță carteziană unită cu o căldură și noblețe de domniță română. La Marco Cugno, traducător din Noica și Marino, seriozitatea profesorului torinez a devenit pasiune metodică pentru poezia noastră, de la Bacovia la optzeciști.

Rezumând discuțiile (dintr-un unghi personal), aș spune că s-au conturat trei direcții în privința utilității și modalității traducerilor din limba noastră în limbile de circulație. O direcție **sceptică** (Dumitru Țepeneag, Nicolae Breban, Michel Wettremetz), una **analitică și echilibrată** (Nicolae Balotă, Andrei Ionescu, Ion Pop, Victor Ivanovici, Mariana Șora), mediană, și a treia, **tenace-laborioasă** (Annie Bentoiu, Irina Mavrodin, Mihai Cimpoi, Victor Frunză, Titu Popescu, Nina Cassian, Cristian Schenk) unde predomină doamnele. Ele reșes tapiseria sfâșiată uneori brutal a traducerii, reînnoadă și vindecă relația de vrăjmașie dintre limba care cere și cea care dăruiește, dintre limba supusă și „limba imperială“ (cum spunea Jean Cassou într-un poem al cărui manuscris l-am văzut luna trecută la Biblioteca Națională din Paris). O paranteză. Desigur, câte stupături în paginile marelui critic de artă și poet și traducător admirabil (Rilke, Machado, Milosz). Și el rețesea, bietul, intermedia între cultură, dacă nu vrăjmașe oricum inegale, între modestia Americii Latine, modestie explozivă uneori, și orgoliul Parisului intelectualității interbelice. Să fie un autor dintr-o țară mică mereu condamnat de soartă la o situație de marginalizat cultural?... Să reușească integrarea (ridicarea în rang cultural, înnobilitarea cu... Nobel?) doar câțiva aleși?... Închid paranteza.

O soluție practică au oferit Shaul Carmel (nu știu cât de (post) modern poet în Israel, dar sigur o inimă generoasă) și Victor Ivanovici. Oarecum afini în opțiunile lor pentru, aș zice, **împământenire**, nu **transplantare** a unui text dintr-o limbă în alta. Adică luându-l din soluția natal (mentalități, conotații, experiență istorică dar nu și abisală) pentru a-l îngropa în alt humus lingvistic (cu melcii terțiari, mentalitățile ancestrale, pânzele freactice ale conotațiilor actuale), pentru a respira acolo, în noua patrie a limbii, pe care Nicolae Balotă ne amintea că este heideggerianul adăpost al Ființei... Un solitar, Adam Puslojic, cu pledoaria sa pentru actualitate, prin dramele războiului fratricid din fosta Iugoslavie pune în umbră orice imagine poetică. Cei „douăzeci de kilometri de morți“ (cum cita un episcop) văzuți sunt un argument forte că stăm în istorie, chiar dacă, poeți, năzuim la supra

istorie...

Excelente mi s-au părut discursul ori intervențiile doamnei Mariana Șora (fermecătoare și în parantezele care-i rotunjesc imprevizibil discursul, un bulgăre din zăpada de altădată, ireală aproape, pentru noi, a interbelicilor iluștri), exactitatea și afecțiunea intelectuală ale lui Nicolae Balotă, ținuta de spadassin hispanic a ideilor aruncate în joc de Andrei Ionescu, căldura mitizantă a lui Geo Șerban

(vorbind despre cartea lui George Tomaziu) și răceala demitizantă a lui Alexandru George, claritatea conceptuală a lui Sorin Alexandrescu și G. Dimisianu, alții, mereu briliantul Nicolae Prelipceanu, calmul basarabenilor, de la Serafim Saka la Leo Butnaru, de la Vasile Levițchi la Arcadie Suceveanu. O întâlnire într-o Itacă a poezilor. Chiar dacă mulți își continuă periplusul, amintirea popasului de aici va rămâne de neșters.

Barbu Cioculescu

LÂNGĂ VALURI

Intre valori. Scriitorul român de oriunde a fost o lungă perioadă de timp exilat, în una din cele două forme posibile ale acestui statut: intern sau extern. Scriitorul român, deci nu producătorul la comandă. Deci nu simbriașul entuziasmului. Sfârșitul exilului coincide cu căderea în desuetudine a respectivului statut, indiferent în ce punct de pe glob se află astăzi scriitorul român și în care exactă stare morală. Provizorat istoric, miraj semantic? Stare dureroasă în orice caz și în privința prezenței acesteia nu te poți înșela. Întâlnirea de la Neptun a fost un gest de luciditate, un act de putere, de terapeutică, totodată. S-au pus în evidență simptomele, practicienii au descris cazuri, s-au propus tratamente. Propedeutic, s-a trecut în zona traducerilor, călcâi al lui Achile, recunoscută malformație. Mai precis: situația literaturii române în lume. A fi sau a nu fi – dulcele somn al neființei, în contrast cu chinurile intrării în manifestare. Pentru că, straniu dar adevărat, problema aceasta, dacă nu e chiar a cvadraturii cercului – ideea își are supporterii ei – refuză să-și părăsească începuturile. Ea se simte bine în nuce, posedând o splendidă cochilie al cărei joc de forme, umbre și culori încântă, uluiește, – incontestabile tipare ale eternității. Unde este vietatea care o locuiește? Și cărei specii aparține ea? Este oare literatura română, ea și numai ea, intraductibilă, din cauza unei fluente magice, ce-i modifică ființa pe măsura fabuloșilor monștri din almanahurile de altcând? Se opune cu încăpățănare a fi tălmăcit fiecare cuvânt românesc? Stau tematicile literaturii noastre în nișe inviolabile? A fost atât de proastă politica mai multor regimuri – iar a celui de curând expirat, mizerabilă – încât s-a creat o situație inertială inebriabilă, cu zăcere în bolgia literaturilor produse de limbi cu mică circulație? Avem chiar atât de puține relații și cunoștințe manageriale, încât să nu putem face nimic sau mai nimic? Sunt și semne bune? Credem în semne?

Cronometrăm de la început? Câtă vreme intelectualului îi șede bine cu exilul, zilele se amânau, altele erau termenele. Întâlnirea de la Neptun certifică o modificare de simboluri, dacă am înțeles bine. Meșterului Manole i se pretinde acum să termine construcția, ciobănașului mioritic să-și îngrașe turma. Fie că este sau nu o categorie valorică, succesului i se cere să se materializeze. Asupra substanței sale se mai poate discuta. Nu, nu s-au găsit soluții. Dar s-a realizat ceea ce se propusese, între nu mai puțin și prea mult...

Purtători de ecuson, ne-am strâns mâinile, cei mai băbați dintre noi au lăcrimat, cu îndrituire. Și cum să fi fost altfel când, de oriunde, ne-am regăsit la un loc, ca într-unul din

acele vise ce se alcătuiesc fericit, cu o realitate care rușinează durata, impetuos, irezistibil, pe cel mai dorit dintre scenariii, împlinind vechi poște - și fără să le stingă! Erau acolo Pavel Chihaiia, Nicolae Balotă, Mihai Cimpoi, L.M.Arcade, Adam Puslojic, erau Dumitru Țepeneag, Alexandru Vona, era și Shaul Carmel – mi-am amintit, dacă tot visam, de soția lui Pîrgu care punea să schimbe replici, în piese istorice, personaje din epoci diferite și m-am gândit, cu o misterioasă legătură, că exilul înseamnă o epocă personală, un timp istoric propriu, de nestrăpuns. Dar eram totuși împreună. Sponsorul dădu acestui vis șapte secunde pline, din care nu lipsiră lungi confesiuni, exhaustive strategii, analize pertinente. Vom ieși cu siguranță în lume, data viitoare ne vom întâlni la Paris, la Madrid, la Melbourne. Dar pentru asta va trebui să... este mai întâi necesar ca... Visul luă sfârșit pe când îmi puneam foile în ordine, pe seama aceluia personaj din Axel Munthe care, căzându-i capul pe umăr, înțelese că murise. Atunci am întâlnit privirea lui Laurențiu Ulici inventariindu-mă, cu prea puțină curiozitate, dar intens, și am înviat. Am realizat fulgerător că literatura română trebuie să facă ceva pentru noi!

ȚARA EXTREMELOR

Cald... cald... rece... umezeală... fierbinte... fierbinte.

Nu mă întrerupe, îi spun fiicei mele, scriu, scriu, de atâtea zile, luni, nu m-am putut apropia de mașina de scris: cald, era cald, era frig în mine, foaia de hârtie nu mi inspira dragoste, era albă, imaculată, purificată de răul din mine, de prea binele din mine.

Ieri am dansat pe masă, pe scaune, altă viață! Ieri s-a întâmplat și asta. Nu mai asta îmi rămăsese. Să dansez pe masă. Nu mai era loc decât pe masă. Toată lumea dansa pe masă. Numai era loc decât pe mese. O cramă din Zihron, Iakov. Fusesem acolo ca turistă, prin '87. Atunci m-a frapat latura constructivă. Nici un fel de centură din beton. Numai cărămizi așezate una lângă alta, doar un liant comun, nevăzut, nepipăibil, uscat. Atunci am aflat că s-a construit pe umplutură de pământ. Apoi a fost scos pământul afară pe o ușiță laterală. Chibzuință și mână de lucru, fascinație și imensitate atât de nesuperficială, butoaie cu vin, cramă adevărată ce-mi amintește de „Bolta Rece“ din Iași, bolta noastră din suflet. Cu noi erau niște turiști din Germania. Nu erau evrei. N-am mai văzut așa ceva. Au scos camerele video.

Au filmat. Mă gândeam atunci. Îl priveam cu atenție. A doua generație... Părinții lor au trăit alte vremuri, vremurile Holocaustului. Oare ce gândesc copiii lor acum, aici, văzându-ne dansând pe mese cu muzica noastră, cântând, bătând din castaniete, nelegănându-ne ca ei la o bere prolifică...

Țara extremelor, asta este. Trebuie să ne relaxăm după atâta muncă. Neliniștea din sufletele noastre să fie ucisă pentru câteva ore, doar pentru câteva ore să fie alungată pe alte tărâmură, să ne privim în ochi (era imposibil să poți vorbi, muzica ocupa tot spațiul cramei), amenajare cu maximum de profit, nici un loc de gândit, de meditat, numai mese lungi și bănci, continuitate obsedantă, chipuri de oameni dornici să se distreze, doar au plătit. Vor să se simtă bine. Urechile ne țiuie.

bianca
marcovici

Încercăm să ne adaptăm. Recunoaștem melodiile, ne dăm pe brazdă. Vinul are gustul de butoi, întipărit, gust cunoscut, gust întâlnit. Se mănâncă cașer. Se mănâncă repede în vase de plastic, în pahare de plastic. Se strânge totul de pe mese, cu viteza sunețului. Ni se împart castaniete. Zgomotul se dublează, se triplează, se bate în mese. Vine Mesia... Vine Mesia (un om de-al casei). Dansăm oricum, oriunde. Unii se uită zăpăciți. Alții se țin de urechi. Lecția de dans începe. Ne uităm unii la alții. Poziția de echilibru e

esențială. Se dansează ca pe frânghii perfect întinse. Nu contează vârsta, nu contează nimic.

Îmi dau drumul. Ritmul e în sângele meu, de-o viață. Am visat să dansez, am visat să am un partener pe măsură... Aici nu contează cu cine dansezi, unde dansezi, cine cu cine dansează!

E formidabil... Pe vremuri trebuia să aștepti să te invite un bărbat, la dans. Altfel erai condamnată să stai pe margine, chiar pe o melodie preferată trebuia să stai cuminte pe scaun și să aștepti. Apărea un „urât“ care se dădea drept bărbat, avea mâini unsuroase, avea coșuri pe față, trebuia să-l accepți, trebuia să-l suporti, avea pantaloni, asta-i. Aici femeile poartă pantaloni. Pantalonii „extremiști“. Sensul de egalitate deplină. Poți dansa, poți să te miști. Însă eu eram în fustă. Greu de adoptat pantalonii, nu vreau să fiu egală, nu sunt datia... Nu mai aud nici muzica. Se aud numai bubuituri. Lumea dansează pe orice. Sedentarismul e învins.

Dansez cu neamțul pe masă. Se dă viguros. Se mișcă rapid. A trecut de pragul surprizei, nu și nevastă-sa. Stă înmărmurită pe un colț de bancă. Mi se întinde un carton. Îl dau soțului meu. Îl pune în buzunarul de sus. Un colț rămâne în afară. O „echipă“ de admiratori fixiști ocupau scările de la intrare. Ne priveau și mai de sus, noi fiind pe mese. Dinspre ei primisem cartonul. Mi-au făcut cu mâna. Mi-au zâmbit. Mi-am amintit atunci că prin '79 fusesem aici la o nuntă, ca turistă însă. Atunci am câștigat o sticlă de șampanie, pentru că cântasem împreună cu ei melodiile lui Gică Petrescu, Angela Moldovan...

Plecăm, plecăm acasă. Ne adunăm, ne strângem lucrurile. Cele 6 mașini prietene s-au umplut. Farurile luminează drumul întunecos. Sunt acasă. Peste câteva ore voi relua săptămâna de lucru. Voi deveni o alta... Îl întreb pe soțul meu ce e cu cartonul, a luat sticla de șampanie?!

Nu, răspunde el. Cartonul e o invitație la un „Hotel Forte“. Te-a invitat numai pe tine...

O croazieră în Delta

VIRTUTEA REGENERATOARE

Din mai multe puncte de vedere, se poate vorbi încă de pe acum despre Întâlnirea de la Neptun a scriitorilor români din întreaga lume ca despre un eveniment.

A fost, în primul rând, prilejul regăsirii împreună a unor confrăți, cândva alături în aspirațiile și visurile lor de afirmare literară, pe care o conjunctură istorică nefastă i-a împins departe unii de alții, iar regimul dictatorial comunist s-a străduit să-i învrăjbească. Regăsirea cum s-a remarcat imediat, a însemnat, dincolo de revederea propriu-zisă, încărcată de emoții – dovada că, în ciuda atâtor vicisitudini existențiale, și de o parte și de alta, există o indestructibilă coincidență de preocupări profesionale, orientate, animate în comun de aceeași conștiință a apartenenței la o unică spiritualitate românească.

Viciată în interior de presiunile aparatului propagandistic și polițienesc, manipulat, deturnată, atrofiată, pângărită, umilită la ea acasă, această conștiință a răzbatut, adesea, mai puternică în afară, afară acolo unde libertatea de gândire a permis să se conserve cultul valorilor autentice. Chiar din momentul căderii României sub nenorocita tutelă sovietică, s-a constituit în exterior o mișcare opozantă, susținută de eminenți literați ce aleseseră exilul nu numai ca soluție a salvării personale, ci și în vederea afirmării în continuare a potențialului creator românesc în condiții de păstrare a demnității sale integrale. Din **Jurnalul** lui Mircea Eliade conjugat cu pagini de însemnări comunicate răzleț de Virgil Ierunca, rezultă preocuparea de a răspunde proletcultismului, ce începea să facă ravagii în țară, prin publicații de înaltă ținută intelectuală, la Paris și în alte locuri. Au trebuit depășite și acolo dificultăți materiale, încât unele încercări s-au stins relativ repede. Dar o revistă ca **Destin**, de pildă, ajungea să-și serbeze, în 1971, douăzeci de ani de existență, timp în care a constituit un adevărat pol magnetic la Madrid pentru totalitatea exilului românesc. Rămân revelatoare principiile afirmate când pleca la drum, în vara lui 1951: „Elitele intelectuale românești, aruncate de circumstanțele istorice tragice, prin care trece neamul nostru, dincolo de Țară, constituie pe măsura autenticității lor nu simple mânăchieri sau individualități deplasate din spațiul lor normal de creație în spirit, ci adevărate frânturi de țară, reprezentând întreg Universul românesc, am putea spune un fel de monade de viață și cultură românească. Nu se poate garanta acel proces indispensabil de continuitate culturală românească, misiune ce incumbă în mod esențial valorilor intelectuale, nu pot fi salvate din haos esențele sufletului românesc, nu se poate produce fenomenul necesar de integrare permanentă în destinul neamului, câtă vreme elitele neamului operând în libertate, adică elementele de cultură obiectivă aflate peste graniță, nu sunt o prelungire rodnică în neîncetată poziție de veghe a patriei și a pământului românesc... Generația noastră poartă obligația istorică de a se fixa, dincolo de drama ei contingentă, pe constantele permanente ale viitorului românesc. Din teama pietrificării în forme moarte, ea va trebui să-și facă o obsesie fecundă. Și ca atare, ea va trebui să opereze pe forțele vii creatoare, pe esențele neamului nostru destinate a țâșni veșnic tinere din trunchiul nesecătuț al nației“. Preocuparea supremă era de a pune în evidență „ imaginea neștersă a patriei crucificate“.

Așadar, ceea ce nu se putea comunica, cu nici

un chip, din interior, unde cenzura atroce sufoca orice sugestie de adevăr, unde sloganurile oficiale ajungeau să zăpăcească destule minți bine intenționate, urma să fie susținut, cristalizat, demonstrat de către spiritele libere ale exilului. Tocmai de aceea, organele oficiale n-au făcut economie de mijloace întru ponegrirea exilaților, gratulându-i cu maxima injurie a trădării. Este meritul lor că nu s-au lăsat intimidați și, în pofida tuturor manevrelor de învrăjpire, n-au încetat să se considere reprezentanți și ai celor nevoiți să suporte opresiunea. Ca purtătoare de speranțe ale tuturor, apărea, în 1963, revista **Ființa românească**: „Ea pleacă din adâncul trăirii noastre într-o comuniune sufletească indestructibilă cu frații de acasă, cu durerile lor, cu dorurile lor, și se îndreaptă spre zările de speranță ale Libertății ce va trebui să vie. Drumul ei e un arc de curcubeu; crește din noianul de încercări sub care se zbate astăzi poporul român și tinde, peste vitregii și vremi trecătoare – distilându-le amarul – spre o linie de dreptate și omenie, într-o liberă comunitate a popoarelor civilizate“. Oarecum prevenitor, programul revistei traducea convingerea într-un viitor al prezenței României în comunitatea statelor europene, acolo unde tocmai realizările ei culturale, menținute vii cu toată bezna totalitaristă, îi vor da dreptul să se manifeste, liberă și degrevată de complexele celor aproape cincizeci de ani de izolaționism și marginalizare impuse arbitrar.

Exilul s-a străduit enorm întru atenuarea efectelor unei asemenea marginalizări. Revistele pomenite, altele precum **Limite**, **Ethos**, **Apoziția**, **Dialog**, apoi acele minunate, fermecătoare oaze de poezie: **Mele**, **Micron**, **Ago**, stau mărturie, din

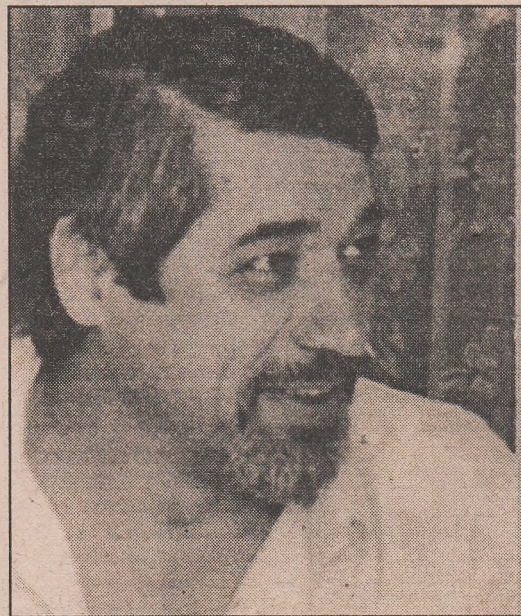
păcate prea puțin, incomplet cunoscute. În țară au venit rar exemplare, și acelea dispartate, la întâmplare, încât de aici înainte s-ar cere constituirea unor colecții complete, măcar sub formă de copii xerox, în fondurile marilor biblioteci. Ce se știe este total nesatisfăcător, aproximativ, despre instituțiile de cultură românească (la Madrid, Paris, Freiburg, în America) devenite prin ani intense focare de susținere a cugetului liber, capabil să se angajeze eficient în dialogul universal de idei, cu un suport specific de sensibilitate și gândire.

Întâlnirea de la Neptun a evidențiat parte din aceste aspecte și, mai ales, a arătat că abia de acum înainte începe lucrarea consistentă de recuperare. E limpede că o cunoaștere și o apreciere exactă a dimensiunilor exilului vor înlesni o mai limpede situație a noastră înșine, o clarificare lăuntrică și o asumare a responsabilităților față de ceea ce s-a întâmplat culturii române, cu sau fără vrerea noastră, cu mai mărunți ori mai mare culpabilitate. E necesară limpezirea pentru a ne regrupa capacitățile, scăpați de suspiciuni, deplin încrezători unii în alții, capabili de a depăși eventualele ingerințe ce mizează încă pe dezbinarea creatorilor.

Leo Butnaru

TARĂ ȘI BAȘTINĂ

Pentru un scriitor din Moldova interriverană participarea la o întâlnire cu confrății săi români din

întreaga lume înseamnă, cred, folosirea (a încă) unei șanse de a recupera câte ceva din cele pierdute sau neajunse la el în vremurile draconice izolării aproape ermetice ce i-a fost impusă de regimul colonial bolșevic. Chiar și astăzi noi, basarabeni, încă nu suntem acolo (aici) unde ne este Țara, ci mai suntem încă acolo unde ne este doar baștina, locul de naștere. Dar, sigur, la modul ne-geo-politic, și noi avem aceeași Patrie: Limba română. Iar o atare convocare prestigioasă de literați ne face să ne întrebăm în ce măsură putem ieși din penumbra (doar) scrisului românesc, pentru a reuși să apărăm în plina-deplina lumină a literaturii române. Firește, pentru fiecare în parte, reala intertextualitate a operei sale cu literatura neamului nostru depinde de crucialul moment al autosalvării conștiinței sale și a harului său din parantezele provincialismului post – imperialist sovietico – rusesc. Din acest considerent, pentru scriitorii din Moldova prutonistreană dialogul cu colegii lor români, care au răsucit fusele orare ale lumii, pentru a veni la întâlnirea de la Neptun, ca să-și potrivească (sau re-potrivească) ceasurile după ora Patriei lor, deci acest dialog ne fortifică dorința și voința de a nu mai face parte dintr-o literatură localistă, provincială și necunoscută. Și sper că probele (scrise) ale acestui deziderat să nu se lase prea îndelung așteptate.

UN PAS PENTRU IESIREA DIN D

Am ascultat frumoase declarații de intenții, ca și multe expuneri ale unor realizări personale. Mi s-a părut că intervențiile și comunicările nu au fost prea polemice. Și nu din cauză că nu ar fi printre noi polemisti de marcă și nici pentru că nu am avea opinii divergente, ci pentru că în ce privește principala temă a dezbaterii noastre, a promovării literaturii române în lume, toți suntem de acord că situația nu e deloc bună, ba e chiar proastă, dacă nu cumva catastrofală. Aici suntem într-un adevărat consens.

S-a scris mult sau s-a vorbit în mass-media românească despre „lipsa de voință politică” a guvernanților de după decembrie '89 în rezolvarea cutărei sau cutărei probleme, întotdeauna părând „vitală” pentru România. Aș zice că voința politică a existat și există, dar nu în sens benefic, din păcate. Nu vreau să mai dau exemple, ele fac parte din viața noastră cea de toate zilele.

Dar, oare, nu e nevoie și de o voință culturală, și se manifestă ea, dacă există, în același dorit sens benefic? Ce vrem noi, de ce dorim atât de mult să ne facem cunoscuți lumii, cu o obsesie neistovită, cuprinzând laolaltă accente sublimе și lamentări, ca și ifose de neînțeleși, uneori de-a dreptul grotești? Ce am dori să comunicăm Europei și lumii, ce idei specifice, demne de tot interesul? Lucrurile acestea ar trebui mai bine definite ca, prin eforturi individuale, dar și prin cele colective, instituționalizate, să se constituie într-o adevărată strategie.

Am parcurs, fiecare în felul lui, dar și toți împreună, un adevărat infern, câteva decenii de dictatură comunistă și ceașistă, în forme mai dure și mai aberante decât în celelalte țări care au cunoscut „socialismul real”. Și ce s-a ales de această teribilă experiență, cum a fost ea transmisă lumii? Am reușit mai degrabă să semănăm confuzie. Nu ne putem absolvi, în acest sens, de responsabilitate, dând la nesfârșit vina doar pe politicieni, de-acum celebri prin eficiența lor în propagarea corupției, haosului, bunului plac și cinismului cel mai grotesc. Teribila experiență, care ar fi trebuit să purifice prin dramatism și să înalțe prin tragismul ei, a alunecat zi de zi spre anecdotic și umor îndoielnic, spre bășcălie, înecându-ne iarăși în derizoriu. Faptul că Ion Luca Caragiale ne pare din nou mai actual ca oricând îl consider mai degrabă un blestem decât o binefacere.

S-au spus aici, în prelungirea unor texte celebre, cuvinte minunate despre patria limbii române, despre forța limbii noastre. Scriitorii din Basarabia sunt de departe cei mai convingători în pledoaria lor patetică, în strigătul lor prea puțin înțeles întru apărarea ființei și adevăratei lor identități.

Însă nu trebuie uitat faptul că a scrie în limba română nu e doar o fericire ci, pentru anumite structuri scriitoricești (Cioran, de pildă, dar e departe de a fi singurul), reprezintă în același timp un motiv de disperare: disperarea de a crea într-o limbă de mică circulație, de a aparține unui spațiu mai degrabă închis, mai degrabă izolat. Este, acest din urmă accent, fie că o recunoaștem sau nu, și unul dintre motivele pentru care ne aflăm aici.

Ce șanse avem cu adevărat, în ce măsură am putea vorbi și de o anumită eficiență a dezbaterilor noastre, într-un moment când piața literară internațională e suprasaturată și concurența mai dură ca oricând? Unde anume și cum am dori noi să cucerim cititori, cu precădere occidentali, căci aceștia sunt jinduiți de mai toți scriitorii români? Multe din realizările cunoscute sau din tentațiile amintite aici se potrivesc mai degrabă mediilor universitare, cercetătorilor și istoricilor literari interesați, dintr-un motiv sau altul, de literatura română, despre care știu, totuși, că aparține unei latinități orientale. Altele sunt inițiative oficiale, un fel de „trocuri” culturale, după cum unele sunt

urmarea unor demersuri particulare sau, extrem de rar, mici jocuri ale hazardului. Toate acestea își au importanța lor, nimic nu e de neglijat. Numai că, până la urmă, ele se dovedesc picături într-un ocean.

Ar fi oare posibil, în condițiile unui public occidental tot mai restrâns și mai dezabuzat, să fie trezit interesul față de o anumită literatură, așa cum acum vreo două – trei decenii s-a întâmplat cu literatura sud-americană? Iar acea literatură să fie cea română? Sunt mai degrabă sceptic, mai toți suntem sceptici. Ceea ce nu ne împiedică să visăm, să facem planuri și, mai ales, să vorbim, să vorbim... Dar nu cred că e bine să mai așteptăm pur și simplu, ca în atâtea alte domenii, să vină un moment al nostru, o „oră” a noastră. Trebuie să acționăm pe mai multe căi, dar cu mai mare coerență, după puterile noastre, chiar dacă momentul e, repet, nefavorabil. Așa după cum e nevoie să respingem noi utopii, noi proiecte fantasmagorice, iluzii național-bovarice sau alunecarea în ridicol. Dar trebuie, iarăși o spun, să știm ce vrem.

S-au amintit aici, pe bună dreptate, ca exponenți

ai unui anumit succes „estic” în Occident, numele lui Kadare sau Kundera. Dar m-am mirat că nimeni, mai ales reprezentanți ai exilului românesc, n-a explicat mecanismele prin care se poate impune cu adevărat un nume pe piața occidentală. A mai crede astăzi că succesul de acest tip se datorează doar „orizontului de așteptare” al publicului, valorii deosebite a operei sau, pur și simplu, unor minunate întâmplări, e urmarea unei sfinte sau mai puțin sfinte naivități.

Dacă Milan Kundera a pătruns în conștiința occidentală odată cu celebra școală de film a anilor șazeci, cu Ismail Kadare lucrurile sunt ceva mai complicate. El a fost prieten intim cu Enver Hodja și, dacă nu mă înșel, interesul față de proza lui a apărut odată cu interesul față de mica Albanie, considerată un spațiu bizar și excentric al Europei. Nu comentez valoarea prozei lui Kadare, deși cunosc mari scriitori ai Estului care nu s-au bucurat nici pe departe de succesul scriitorului albanez, iar astăzi nimeni nu-i mai bagă în seamă; astăzi, când același Kadare, de pildă, încearcă să întrețină interesul față de sine prezentându-se ca un fel de dizident, dacă nu o victimă a lui Hodja. Am citit în acest sens interviuri ale lui, unul scandalizându-mă de-a dreptul prin minciuni grosolane lansate cu nonșalanță în mass-media internațională. Chiar totul e oare permis pentru a-ți face un nume de rezonanță europeană? Și ce fel de nume mai e acesta? Pentru că iată ce am citit într-un interviu dat de Kadare în „Le Figaro”: cum că Tito a organizat polițiile secrete din celelalte țări comuniste și că liberalizarea întreprinsă de el în Iugoslavia a constat de fapt din prezervative și literatură pornografică. Am încercat un experiment, fără să-mi fac vreo iluzie: am scris ziarului „Le Figaro”, ca cititor și ca scriitor român, pentru a-mi spune părerea că lansarea unor astfel de minciuni în mass-media internațională nu sunt demne de un mare cotidian european. Firește, rândurile mele n-au apărut.

Am dat exemplul lui Kadare pentru a arăta că mijloacele de pătrundere pe piața occidentală nu sunt întotdeauna „ortodoxe”. Și că mi-ar fi plăcut să ascult comentarii și în acest sens, despre căile subterane ale succesului. De ce anume, dintr-o sută de valori, să zicem, doar una e împinsă în față.

Un stat, firește, cum e al nostru, poate să facă câte ceva pentru literatura lui. După cum nu poate să

Mircea Ciobanu și Iosif Naghiu

PERARE

facă sau doar se face că face ceva... Dacă însă ai un papă, ca în cazul polonezilor, șansele cresc. Dacă ai și o diasporă influentă și activă – e și mai bine. În ce ne privește însă, din nefericire, funcționează mai degrabă principiul „contra-pilelor“, zicala cu „să moară și capra vecinului“, invidia neagră și chiar o ură de neînțeleasă pentru că nu rareori e lipsită de suport sau de o motivație logică.

Ar fi bine să nu uităm că există mari interese ale unor mari case de editură, ale unor fundații, societăți, asociații influente, ale unor grupuri de presiune internațională și așa mai departe. Aș zice chiar că influența lor, și în promovarea unor valori, e mai importantă astăzi, decât nu dintotdeauna, decât aceea a unor instituții specializate ale statelor. Dar chiar și așa, germanii, englezii, francezii și mai ales americanii nu lasă lucrurile să meargă de la sine, prin forța limbilor de circulație internațională și prin marii clasici pe care i-au dat literaturii universale, ci sunt, cum știm, în continuare foarte activi, cunoscând prea bine că o competiție rămâne o competiție.

Și iarăși mă întorc la întrebarea: ce am putea face în aceste condiții?

Un rol major ar trebui să-l aibă, în sfârșit, agenții noștri literari și culturali pe care, iată, îi avem și nu-i avem. După decembrie '89 (dar și înainte, în cazul unor mari voiajori oficiali), s-a produs o adevărată febră a călătoriilor pe bani publici, mergând uneori până la frivolitate și lipsa oricărui bun-simț. Cu ce rezultate, din punctul de vedere care ne privește? Cu rezultate nule.

Ar trebui, dacă nu-l avem, să creăm și noi (rămâne de văzut prin ce mijloace) tipul acela de propagator frenetic și fanatic (o formă de fanaticism salutară) al literaturii noastre, care să folosească orice ocazie pentru a insinua și a impune atenției un nume de scriitor român. O parte din criticii de astăzi, cei care au datele necesare, ar putea, cred, să preia sarcina unui astfel de nobil impresariat.

Eforturi individuale se mai fac, cu totul izolat, și unele au fost amintite la acest simpozion. De aceea cred că ar trebui, în sfârșit, să ne organizăm și din acest punct de vedere, chiar dacă avem încă oroare de „organe“ și „organisme“ centralizate. Oricum, sper ca propunerea mea să nu facă parte din spațiul unei noi utopii: crearea unui Consiliu (sau Fundație sau Comitet sau cum ar fi mai nimerit să-i spunem) de coordonare a promovării culturii române în lume. Un Consiliu discret dar eficient, care să țină o evidență strictă a tuturor inițiativelor de acest gen, dar mai ales să aibă și el inițiative, gestionând fonduri ce s-ar putea obține din donații particulare, dar și guvernamentale, pentru că n-ar trebui să ne mai fie jenă să folosim bani publici în scopuri nobile.

Strategia acestui Consiliu ar trebui să fie gândită pe termen scurt și pe termen lung, subtilă și îndrăznească, folosind conjuncturi politice și culturale favorabile. Ar putea face parte din acest Consiliu români și străini, oameni înțelepți care să fie convinși de misiunea lor, oameni influenți și bogați. Alegerea lor ar trebui foarte bine cumpănită. Dar care sunt criteriile după care ar trebui aleși, vă puteți întreba, și mai ales cine ar trebui să-i aleagă? Și asta s-ar putea discuta. Eventual ar putea fi tema principală a unui viitor Simpozion.

Deocamdată, speranța mea și poate și a altora, în ce privește Simpozionul nostru, nu e legată de rezolvarea complicatei și obsedantei probleme a promovării literaturii române în lume, ci ar fi extraordinar ca dezbaterile noastre să însemne un mic pas pentru ieșirea din descurajare și disperare, din neîncrederea în noi înșine, din defetismul românesc și dintr-o prea bine cunoscută resemnare românească, ca și din obsesia supraviețuirii care apasă sau întunecă gânduri și elanuri mai înalte. Și, nu în ultimul rând, acest mic pas ar putea să însemne și o încercare mai coerentă, mai metodică, de a nu ne mai simți la capăt de Europă, dacă nu și de lume, ci să ne putem împlini aici, unde să ne simțim în sfârșit cu adevărat acasă, fiind noi înșine și în același timp, totuși, buni cetățeni ai Europei și ai lumii.

adam
puslojic

Aud aici

Mănânc o ciorbă de burtă, dăruită.
De ce să nu lungim povestea
până la cer. Atâta verde
pe negru. Atâtea cuvinte
chioare și mute. Acolo, la mine
acasă, cineva trage cu pușca.
Aud aici. Mă doare Marea Neagră.
Tac singur la masă, mănânc
o ciorbă dăruită de poetul român
Florin Iaru, iar el îmi cere scuze
ori de câte ori cineva pune
un cuvânt pe capul meu.
– Ciorba de burtă e sfântă,
spun eu dăruitorului meu, dar
lingura îmi tremură-n mână.
Trece un dragon peste cerul deschis
spre inima mea. Din ceruri
cade un inel de aur.

Lângă o biserică din drum

Băiatul sta cu un șoarece
în mână, lângă drumul
aproape de o biserică
între Lugoj și Recaș.
Cine pe cine-l arăta?
Cine e mai emoționat sau poate
mai speriat de celălalt?
Eu nu cunosc nici un gând,
nici o pasăre din creierul lor
părăsit acolo, lângă drumul
ce duce spre pustiul Gobi
sau Bărăgan, sau numai spre

Fântâna fetei, acolo la noi.
Atât mai adaug:
acest șoarece sunt eu,
ființă tristă ca dragostea.
Pe mine numai moartea mea
mă va salva.

Întors spre apus,
aștept soarele
să dea din clopot,
să bată toba.

solo juster

Dar dacă

Dumnezeu
este iubirea
milă
zice scriptura

Casă i-am ridicat
la Ierusalim
la Roma catedrală
la Meca minaret
numele lui
sfințind cu spada
în cumplita nevoie de el

dar dacă
Dumnezeu
nu există

Râs

cum stau așa pe gânduri dus
departe
bat cărări de nimenea umblate
departe
spre-apusul lumii întuneric

din reverii mă smulge un râs
hohotit homeric

e râsul meu tunat de sus
râs făcând
de toate cele
de mine însumi
de visurile mele

● *Locuiește de trei decenii în Tel-Aviv,
unde scrie poezie în limba română.*

● *Crede că dacă n-ar mai scrie poezie, s-ar
prăpădi*

● *Să o scrie în altă limbă decât în cea
română nici nu-i trece prin minte.*

● *În casa lui și a Marianei Juster, soția
lui (și ea scriitoare) funcționează de peste
10 ani un cenaclu literar, în care își citește
și-și discută creația literară majoritatea
scriitorilor israeliți de limbă română.*

● *Cu suflet, trudă, meșteșug și cheltuială,
Solo Juster publică periodic o publicație
literară a acestui cenaclu.*

Monica Săvulescu-Voudouris

așa cum stau
pe gânduri dus

Cu moartea-n prag

ținându-o cu privirea
îndrăznind nepăsătoare
uluită-mi șade moartea-n prag

trăindu-mi ziua fără silă
aminte aducându-mi
de tot ce mi-a fost drag
mai că mi se face milă
de moartea ținută-n prag

Monicăi
5 - 6 1995
Neptun

Haos

dar ce se întâmplă
stelele
nu mai sunt stele
nici oamenii
nu mai sunt oameni

capetele pătrate
și-au pierdut latura de bază
au devenit triunghiulare
isoscele

casele se înalță subțindu-se
ușoare ca umbrele
strada
nu mai e stradă
totul plutește
curge
curge materia
împletită cu umbra

nici nu mai știu
dacă eu
sunt totuși eu
ori numai umbra amintirii

Pieși zâmbind

din propriul haos
urcă furtunile
cu noaptea
de ispite bătută
ostenind sufletul
uimit
de clipa tăcută
când trage să moară
sieși zâmbind
ultima oară.

nicolae popa

Tavanul

I.
Paloarea tavanului acoperă totul.
E paloarea trupului meu din timpul
somnului.

Să nu uit să-mi notez undeva
că nu-i totuna cum dormi.
Să n-o fac pe căzutul în gol niciodată.
Când mă ia somnul când mă scufund
ceva din mine rămâne fixat pe tavan
ceva se reflectă acolo ca moartea în
ceruri.

Să nu dorm dezvelit
să nu dorm cu fața în sus
și nici singur-fără-căpătâi
rămas unul la unul cu tavanul.
Acum pământul îmi întoarce lin spatele
lăsându-mă suspendat
și cineva mă strânge la piept
adânc în inima nopții.

II
Numai un pas dacă faci te distruge
lumina.
Cărăbușul de aur îți sare în spate
din primul tei înflorit.

Rămâi acasă și vezi-ți de somn.
Măruntele culmi de argint
vor atinge tavanul.
Și tu argintiu și tu înălțat
acceptând tatuajul cu brumă
strâns lipit de bolțile reci
cu urme de var pe pleoape
moșier pe moșiile umbrei
tronând în ungherul de sus...
Tu cel prevăzut cu lăbuțe și burtă
cu plase bine întinse
și nemișcate în calea oricărei mișcări
sensibile totuși la frica imensă
a celor din casă...

Tu vezi-ți de somnul tău argintiu
lasă-i pe alții să-și vadă de viață
să-și ducă pe creștet tavanul.

III.
Blitz în inima spaimei.
Storcem vipera
sângele ei ne îngheață
veninul ei ne arde la ochi
solzii ei ne îmbracă degetele
în străluciri bizare
tremurul ei ne dezarticulează genunchii.

Blitz în creierul nopții.
Mici găuri
mici rânjete peste tot împrejur
mici găuri prin care fuge-'n adânc
întunericul

lăsând în urmă viețuitoarele
îngrozite de gheara luminii.
Blitz în fața oglinzii
și ca răspuns brutalitatea cu care
oglindea îți respinge lumina
ți-o azvârle în față
cum ar zvârli cineva apa dintr-o găleată
împroșcându-te
străbătându-te până la os.

Blitz în albeața tavanului
și deodată constată
disparația celor patru pereți
așadar și a celor patru unghere
ungherul din răsărit fiind dat dispărut
cu tot cu icoană.
E nu mai tavan peste tot
oricât ai umbla
oriunde te-ai duce
și-i neplăcut să auzi
cum te somează paiangeni
să te oprești să-și faci cruce.
Oprește-te și fă-ți cruce!
Oprește-te și fă-ți cruce!

STRĂINIE ȘI LITERATURĂ

1

«**I**n America, literatura este sinucidere!» mi-a spus un scriitor român stabilit de 5 ani la New-York (m-a rugat să nu-i dezvălui numele). Este sinucidere în sensul că o zi fără afaceri și fără combinații este o zi fără oxigen. Eu am opinat că, dimpotrivă, cultura/literatura ne salvează de la sinucidere. Cred că scriitorul în discuție este un caz individual de neadaptare. El trăiește într-un ritm haletant, spăimos, lucrează să se întrețină material (el și familia) și-n același timp vrea să nu se declaseze ca scriitor.

Dar faptul că nu s-a sinucis arată că și în New-York există ceva care te salvează de la sinucidere. Poate literatura.

2

Tema exilului, deși n-a fost propusă în program, devine predilectă în simpozionul de la Neptun. S-a impus și s-a conturat ferm, patetic, obsedant. Și pe drept cuvânt. Pentru că se petrece acum o recuperare masivă a experienței extraordinare a exilului. Și pentru că exilul continuă.

Exilul Estului continuă azi, sub ochii noștri. Și astăzi pleacă scriitorii. Și asta este la fel de trist ca și acel exil forțat, acel exil din silnicie și spre supraviețuire fizică și psihică. E la fel de trist, zic, să constatăm că exilul continuă, chiar dacă azi el se cheamă **emigrație**, chiar dacă el se cheamă **căutarea disperată** a unei întrebări a ființei tale. Chiar dacă el este urmarea unei răzvrățiri contra serviciilor de aici – mai ales la tinerii inteligenți – și speranța realizării.

Tinerii literați, mai ales de cei tineri vorbim – sunt obstaculați în mersul lor de afirmare, frânați editorial, neprimiți profesional. Iar emigrația le apare o speranță sau măcar o utopie seducătoare, sau, alteori, o alegere între ceva și nimic.

3

Iată cum tema exilului (ca autobiografie traumatizantă sau ca șansă tragică) s-a impus și a lăsat pe planul doi tema anunțată protocolar: „Ce facem pentru literatura română

în lume?” Dar te copleșește întrebarea: ce facem pentru ființă? – pentru ființa celui care scrie din profesie sau din trebuința eliberării?

Spuneam, exilul continuă și se numește emigrație, se numește căutarea disperată a întrebării vieții tale de om care se rostește, se mărturisește.

Mă întreba un confrate din Bucovina astfel: „De ce pleacă bucovinenii din Bucovina?” Lui i se părea că asta este alarmant; că bucovineanul e în genere un statornic, și-i alarmant când cel statornic se ridică să plece în altă țară... Eu i-am răspuns: „Gândește-te de ce pleacă chinezii din China”.

Deci plecările sunt și o mișcare umană, rezultată din presiuni lăuntrice și de **alegeri în destin**.

4

Semnalez încă un scriitor român din New-York, care mi s-a mărturisit (în călătoria mea în S.U.A., în octombrie 1994). El a emigrat acum 10 ani. Asistăm la altă fază a integrării exilatului. Dânsul, la fel, încă poartă rana parțial închisă a transplantării în alt spațiu. El spune: „În America nu este loc pentru literatură”. Și el este marcat de această frână psihică (nu zic prejudecată) a omului venit dintr-un loc unde scrisul nu este o urgență, cât un lux: luxul de a gândi, de a transforma existența în simboluri, deci a **face text**. Dar asta nu va dura nici la noi.

Acest scriitor român din N.Y., deși spune că-n America nu-i loc pentru literatură, el totuși scrie literatură. Dar mi-a spus că simte declasarea lui ca scriitor: în România el a existat, acolo el are senzația că nu există. Lupta lui e crâncenă: și pentru text, și pentru căutare de cititori! Nu găsește nici disponibilitate psihică pentru a ține legătura cu exilul românesc.

Diaspora românească se organizează greu peste hotare, se „leagă” greu. Centrele culturale din străinătate, mi se zice, sunt locuri neatrăgătoare de adunare. Întrebam: „de ce se adună ei greu, când, dimpotrivă, străinii ar trebui să nască solidaritate, securizare prin unitate?” Unii spun că nu tot ce este exil literar este de o bună calitate (și înțeleg: **calitate umană**, căci despre cea literară ești mai puțin vinovat!).

Noi știm că tocmai **adunarea ține calitatea**. Uneori orgoliul îi face pe acești oameni să se țină împrăștiți. Alteori, o suspiciune de ordin politic, boală achiziționată în spațiul societății polițienești și care nu se va vindeca repede.

Întrebându-l ce face pentru promovarea literaturii române în SUA, el răspunde că orizonturile sunt închise. Problema afirmării rămâne una individuală: să răzbești cu o carte!

5

După discuția cu acești scriitori, înțeleg că diaspora trebuie protejată. Noi așteptăm de la diaspora să ne deschidă drumuri sau cărări în hățișul cultural de pe planetă. Dar privind de aproape, vezi că lucrurile sunt mai complicate. Relația țară de origine – diaspora trebuie îmbunătățită din ambele părți. Diaspora trebuie susținută, ea are o fragilitate, izbucnesc complexe, se acutizează sensibilități. Ei, scriitorii din diaspora, mai ales cei plecați recent, se raportează la un axis: originea. Suntem îndreptățiți să așteptăm de la diaspora să ne ajute la răspândirea literaturii române în lume. Dar tot atât de îndreptățit este diaspora să ne ceară s-o integrăm firesc și continuu. La New York, mă întrebau acei scriitori: „Ce face critica literară, de ce ne ignoră? Cum să știm de voi, dacă voi ne ignorați?” Aici în sală sunt mulți critici și mă adresez lor, le semnalez acest lucru.

Eu le-am răspuns acelor scriitori cu drame și cu întrebări serioase că, la noi, critica este într-o stare de atomizare, de dispersie. Nu există coordonări ale opiniilor critice care să focalizeze interesul spre un tablou de valori. Întrebarea diasporii e dreaptă: „De ce critica nu ne ține într-un plan egal ca premisă de receptare cu valorile din țară, dar, totuși, așteptați ca aici să se creeze disponibilități pentru literatura română?” Integrarea diasporii e la fel de acută ca și ieșirea literaturii române în lume. În anii 1990 – 1992 a existat un interes deosebit pentru literatura diasporii. Eu lucrez la revista „Viața Românească” și știu că-n acei ani revista a publicat mai ales texte diasporii. Apoi interesul a scăzut, poate și după fluctuațiile pieței. Dar interesul trebuie ținut treaz. Dialogul de azi are și acest rol: a integra firesc textul diasporii.

6

Cum afirmăm deci valori românești? E clar că afirmarea este individuală, este problemă de destin. Numai de steaua ta ține să ieși **exploziv din propria tăcere pentru a mări tăcerea lumii**.

Este importantă, în acest timp, și crearea unui context cultural: o bibliotecă română (iar la New York există) sau publicații culturale în limba română. Contextul cultural e un mediu de rezonanță.

Cum ieșim deci în lume? Eu cred că **suntem în lume**. Dar nu ne dăm seama. Când mitropolitul Daniel, la o întâlnire culturală, ne muștra că nu suntem Dostoievski, am răspuns: „Înalte, să mulțumim Cerului că a dat Planetei un Dostoievski. De ce vreți doi?”. Firește, când scriem proză, gândul că a existat un Dostoievski nu ne scutește de a scrie cum putem mai bine. Ci doar știm că suntem în lume!

Gabriela Negreanu și Eugen Uricaru

că suntem români și vorbim românește. A fost nevoie de o mișcare amplă de protest de săptămâni întregi a studenților și profesorilor care să ducă la punerea în parlament a problemei suspendării articolului 13 al Constituției, impus de agrarieni și care fixează așa-zisa limbă moldovenească drept limbă oficială a Republicii Moldova.

Cultura românească din Basarabia trece

CULTURA ROMÂNĂ CA ÎNTREG

Chiar înainte de a veni încoace am văzut la Chișinău, nu departe de Uniunea Scriitorilor, un pui de pasăre căzut din cuibul „părintesc” în mijlocul străzii care poartă numele limbii române: **31 august 1989**, adică ziua în care au fost decretate oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin.

Era un episod dramatic: alarma nemaipomenită a păsării-mamă care se rotea și țipa neputincioasă deasupra puiului și deasupra trecătorilor care apăreau și neputința dublă a puiului – neputința de a zbura, ceea ce îi aducea amenințarea cu moartea și neputința de a se mai întoarce la cuibul matern securizant. Ei bine, cam aceasta este metafora pentru România de după cel de-al doilea război mondial, care nici măcar nu a țipat la căderea puilor din cuibul matern.

Am ajuns la Neptun după o umiltoare trecere prin cele două vămi și un popas la prietenii și colegii noștri de la Focșani – Traian Olteanu și Florin Muscalu. Am contemplat pământul României binecuvântat de Dumnezeu, dar și plin de contraste: fâșii mănoase și bine lucrate alternând cu câmpuri aride și sărace, năpădite de regulă de rapiță sau ridichioară cum îi mai spun moldovenii, și de maci sălbatici, ceea ce oferea iarăși o metaforă pentru realitățile de azi și pentru situația culturii românești.

Exilul face parte din destinul poporului român, spunea Mircea Eliade, el însuși un mare exilat. Este o vorbă pusă sub pecetea fatalității mioritice care ne marchează și se pare că nu e nimica de făcut. Și totuși soluția mântuitoare nu ne este refuzată: este **cultura**, care trece peste frontierele geopolitice și peste înșeși complexe de tot felul pe care le încearcă exilații români din întreaga lume. Înșuși faptul că în ultimul timp discutăm foarte mult despre exil și exiluri, că reflectăm în plan sociocultural, sociofilosofic asupra statutului ontologic și psihologic al scriitorului dinafara și dinăuntru țării, al scriitorului dinăuntru căruia i-a fost hărăzit de asemenea să treacă printr-un exil interior, este un semn de bun augur.

Am spus-o și o mai spun: **schimbarea la față a României depinde de întoarcerea cu față a României la românii dinafara țării.** Și dacă

scriitorii s-au decis să contribuie la o astfel de schimbare, înseamnă că s-au apucat să reconstituie și **întregul** spațiului cultural românesc, căci tot în sfera complexelor de inferioritate o să rămânem dacă n-o să avem conștiința acestei unități în felul în care o are fiecare scriitor de limbă germană, de limbă franceză, de limbă armeană, din Germania, Franța, Armenia sau dinafara acestor țări.

Am putut vedea la Erevan o uriașă casă a cărții numită **Matenadaran**, care unește sub semnul culturii pe toți armenii din lume. E prima instituție pe care oricare din locuitorii capitalei armenie și-o recomandă s-o vizitezi. Fiecare armean din lume consideră de datoria lui să completeze și să îmbogățească acest centru spiritual al neamului armenesc.

Este absolută nevoie să construim un astfel de **Matenadaran românesc**. Cred că întâlnirea noastră, inițiată de Uniunea Scriitorilor din România, clădește primele cărămizi ale acestui edificiu.

Laurențiu Ulici vorbea aici despre modalitățile de a promova scriitorii români în lume și despre opțiunea pentru scriitorii de primă mărime. Este adevărat că trebuie să facem acest lucru, cu o singură nuanță însă: promovând valorile să nu uităm și de ceilalți – scriitorii care aparțin unei culturi, care fac în ansamblu o cultură și care trebuie integrați în spațiul ei.

Colegul nostru Horst Fassel din Tübingen a făcut mai multe călătorii la Chișinău pentru a se documenta asupra scriitorilor-coloniști germani din Basarabia, despre care a scris mai apoi un serial întreg de studii monografice. Prin urmare, Germania, care îi are pe Goethe și Schiller, care îl are și pe cizmarul Sach, caută să-l integreze în cultură și pe germanul basarabean Sach. Este ceea ce trebuie să facem și noi românii: o acțiune de integrare în cultura românească a tuturor scriitorilor care au scris și scriu în limba lui Eminescu.

Ar fi bine, deci, ca întâlnirea noastră să nu se desfășoare în registrul unei jeluiri reciproce, ci în spiritul unei vreri concrete de a construi și a lucra întru cultura română, în spiritul unei mai bune cunoașteri a tuturor scriitorilor de pe toate meridianele. Dintre cei doi factori ce ne marchează – **resemnarea și rezistența** – preferabil ar fi cel de-al doilea.

Friedrich Nietzsche vorbea despre faptul că se poate crea și în perioade vitrege. Dacă autorul **Amurgului zeilor** ar fi locuit în Basarabia, n-ar fi rostul o astfel de vorbă. Căci noi cheltuim enorme cantități de energie intelectuală, morală și logică pentru a impune recunoașterea unor adevăruri elementare, printre care a **adevărului fundamental**

printr-o perioadă tragică. E de ajuns să dau aici o singură cifră: **Hiperion**, singura editură de stat specializată în editarea cărții românești, a scos pe parcursul anului 1994 o singură carte originală, care este de fapt o reeditare.

Am fost într-un sat din preajma Orheiului Vechi pe care dumneavoastră îl cunoașteți din romanul **Frații Jderi** al lui Mihail Sadoveanu. Spre regret, am constatat că singurele două polițe de cărți românești prezente acolo erau pline de volume rupte, ferfenițite, cu litere șterse, absolut ilizibile. Copiii, negăsind cărți, continuă să le citească la cămin pe cele vechi. Biblioteca lucrează de câteva luni fără salariu. Printr-un decret prezidențial, numărul lucrătorilor din domeniul culturii s-a redus cu patruzeci la sută – dovadă elocventă a politicii oficiale antinaționale și anticulturale. Condiția intelectualului basarabean este infernală. În ultimul timp se înregistrează cazuri de agresare și molestare a oamenilor de cultură la domiciliu, în teatre, în locurile publice: scriitorii **Andrei Strâmbeanu**, **Gheorghe Ciocoi**, **Nicolae Rusu**, **Serafim Belicov**, **Teo Chiriac**, pictorul **Andrei Sârbu**, cineastul **Dumitru Olărescu** au fost supuși unor astfel de tratamente barbare de punere la respect.

În pofida unor astfel de condiții, Uniunea Scriitorilor din Moldova caută soluții salvatoare, apelând și la organisme internaționale. A fost constituită filiala Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România, menită să asigure o integrare culturală și literară eficientă. Sub anumite forme colaborăm cu uniuni ale scriitorilor și cu asociații literare din Germania, Suedia, Turcia, Macedonia, Serbia, Slovacia, Israel, Letonia. Din cele 18 premii pe care le-am acordat pe anul 1994, 8 au revenit scriitorilor din țară și 3 scriitorilor români din diaspora. Ne bucură prezența la întâlnire a laureaților premiilor noastre. Uniunea Scriitorilor din Moldova organizează numeroase manifestări consacrate clasicilor români, printre care și **Zilele Blaga** care vor avea loc la sfârșitul lunii august.

Într-o seară, un grup de scriitori basarabeni, bucovineni și transnistreni au discutat cu **Ilie Constantin**, citit și admirat la Chișinău și Cernăuți. Am constatat cu amărăciune că, pentru a ne întâlni, a trebuit să trecem prin mai multe ape ce ne despart, dar și cu o anumită seninătate că toți ne-am născut la o confluență a izvoarelor care străbat spațiul românesc.

E bine să avem conștiința că, dincolo de toate, suntem din preajma unor izvoare unice și e de datoria noastră sfântă să ne întoarcem la ele.

Lucian Vasiliu

DIASPORA LUI OVIDIU

Drumuri, șosele, cărări, poteci, ulițe (mari și mici) ne-au însumat la Neptun, pe țărmul singuratecului diasporean Ovidiu.

Personal, am ajuns cu un rapid, pornind din Ipotești lui Mihai Eminescu (de la Festivalul-

concurs de creație literară „Pomi Luceafărul”), cu o haltă în Iași și una în București. Știam că Laurențiu Ulici știe a organiza o reuniune. Totuși, mă încercam

Continuare în pag 17

eugène van itterbeek (Belgia)

Trupul

Este atât de luminoasă, spune el,
ea nu mai trăiește în trupul ei,
ea nu mai este pasărea care și-a prins rădăcini în pământ
ea nu se mai lasă atinsă
trupul meu, spune ea, de unde eu demult mi-am luat
zborul.

Sunt atât de străvezii trupurile lor desgolite
când se deschide ușa
ei iriază în plină lumină
coboară în trupurile lor
își descoperă ochii
privind în camerele de fotografiat
prea mari pentru chipul lor.

Luați-le trupurile acestor copii, strig eu,
ei nu vor decât să fie lumină, nu ființe omenești

Și către ea, cea care mi-a redat trupul
mă întorc
o implor
coboară-te iarăși în trupul tău,
Condu-mă înspre lumină.

Mă întreb ce pot să mai fac pe pământul acesta
când se aprinde din noi blitz-ul
și plutesc și alunec
dar e nemaipomenit de frumos, aud spunându-se în jur
în vreme ce, disperat, mă învârtesc în jurul meu, însumi
și încet mă simt desprinzându-mă de pământ

În românește de Mircea Ivănescu

ion zubașcu

Psalm cu Dicționarul lui Zăciu

5 000 de scriitori români din toate timpurile
de la originile poporului român până în prezent
asta e recolta scripturilor noastre
pe primele două milenii de latinitate
nu e mult, Doamne, doar 5 000 de scriitori
doar 0,025 la sută dintr-un popor de 23 de milioane
mediocritățile laolaltă cu geniile
grafomanii împreună cu originalii pur sânge
doar 5 000 de scribălăi ca mine timp de 2 000 de ani
nu e mult, Doamne, e chiar suportabil, aș zice
poți să-i ierți, Doamne, liniștit (Doamne, iartă-mă)
căci în tot acest timp și în orice timp va urma
ei au știut tot timpul ce fac
ei sunt singurii din milioane și milioane de umbre
care au știut și vor ști tot timpul ce fac

temerile. Temeri care nu s-au adeverit.

Veniți de peste mări și țări, fără patetism gratuit și fără resentimente, scriitorii, traducătorii, jurnaliștii au purces la dialog calm și așezat, deși incendiați și însetați după o duminică mai mult decât caniculară.

Și a venit ziua de luni, după cazări într-un triunghi format de hotelurile „Arad” și „Galați”, precum și de Casa Scriitorilor (o, câte nostalgii familiale!).

Program dens, cu o remarcabilă reușită în deschidere (profesionist, același Laurențiu Ulici). Impresionante, veritabile „prelecțiuni” (de stirpe jurnalistică) semnate de Sorin Alexandrescu (doct, sistematic), Irina Mavrodin (transparentă, expresivă), Pavel Chihaia (fluent, captivant), Mihai Cimpoi (parabolic, liric), Dumitru Radu Popa (iconoclast, dezinvolt).

Apoi, pauză pentru cafea. Fotografii, interviuri, cărți (inclusiv de vizită), reviste, sacoșe, mape, felicitări, îmbrățișări. Clipe urmate de alte intervenții, comunicări memorabile, aparținând lui Dumitru Țepeneag, Nicolae Breban, Nicolae Balotă, Sergiu Levin. Moderator inspirat: Florin Iaru.

Vor trece zile și nopți spre a se decanta momentele importante ale acestei inspirate reuniuni. Reuniune care s-a desfășurat pe mai multe paliere, terase, esplanade. De remarcat prezențele consistente ale editurilor „Univers” (Denisa Călinescu), „Eminescu” (Nicolae Oancea) și „Cartea Românească” (Magdalena Bedrosian).

Seri prelungite, dialoguri spumoase, pe ici, pe colo, câte un scriitor în valuri, câte o nimfă la plajă, plus cocoșul, găinile, cățele și pisicile Casei Scriitorilor. Și, neapărat, de reținut doinele (cântate și fluierate) în formula inimitabilă a lui Valeriu Matei, distihurile lui Dan Laurențiu sau discreția lui Ilie Constantin, piscurile numite Mircea Sântimbreanu sau Nicolae Prelipceanu, mărele, denisele, aurele, disponibilitățile chicușiene și tapaniene, cassianiada (de la Nina Cassian & Cassian Maria Spiridon), sobrietatea vestimentară a lui Mircea Ciobanu, alte și alte culisări din... culise.

Două zile în care scriitorii au pledat pentru literatura română, pentru dialog și destindere, pentru civilitate, pentru unitate în diversitate, pentru re-unire și pentru re-uniune, invocați, mai des, fiind Eminescu și Maiorescu, Creangă și Eliade, Blaga și Bacovia, Voiculescu și Arghezi, Cioran și Ionesco, în rostirile lui Michel Wattremez (Franța), Marco Cugno (Italia), Adam Puslojic (Iugoslavia), Victor Ivanovici (Grecia), Cristian Schenk (Germania), Sanda Stolojan (Franța) etc.

De-ar fi să enumerăm numele participanților, am scrie un veritabil poem al literaturii române actuale, precum și al generoșilor ei prieteni. Semn bun pentru zorii secolului XXI, într-un final de secol cu atâtea seisme și speranțe.

POEMUL DE LA NEPTUN

sau

Discurs reconstituit și adăugit prin rescriere

Nu este ușor să reconstitui un discurs pe care l-ai rostit cu patosul patimei și cu evlavia adevărului și pe care ți l-ai scris numai în suflet. Nici să păstrezi vraja și intensitatea lui, pe care le avea atunci când l-ai rostit. Ai în schimb avantajul de a-l completa sau – vai! – de a-l împlini dacă nu era împlinit atunci. Când îl rescrii de pe suflet pe hârtie se naște în tine tristețea sau bucuria care îl va însoți până la capătul tău.

Cu o întârziere de trei zile de când ne aflăm împreună, vreau să aduc salutul „Uniunii Asociațiilor de scriitori din Statul Israel” simpozionului, „Întâlnirii scriitorilor români din întreaga lume” organizat de Uniunea Scriitorilor din România și să urez participanților și lucrărilor acestui simpozion reușită deplină. Să ajute bunul Dumnezeu!

Vedeți dumneavoastră, eu ca și colegii mei veniți la această întâlnire ne deosebim de ceilalți invitați. Noi nu suntem, eu nu sunt scriitor în exil, ci scriitor israelian de expresie română (nu spun aici, de „limbă română” ca să nu supăr deocamdată pe bunul meu amic Sergiu Levin, cu care sunt și pe acest motiv în dispută. Nu-i place acestui prieten formula „scriitor de limba română”. Spune el că e mai corect „scriitor de expresie română”. Mă rog!). Spuneam că mă deosebesc de ceilalți, pentru că eu sunt scriitor cu dublă identitate și despre acest lucru vreau să vă vorbesc. Ca și poetul de limbă ebraică născut aici în țară, la Târgoviște.

Am o țară în care m-am născut, și ea este România. Și am o patrie a mea. Și ea este Israelul. Deosebirea între un scriitor în exil și mine trece prin destin. Destinul lui este un destin impus, pe când al meu este un destin acceptat, ba chiar ales. Aceasta este mica-mare diferență dintre noi. Fondul afectiv-emoțional, adică materia primă a scriitorului din mine, trecutul meu, este înjumătățit, parte românesc, parte israelian. Trecutului meu românesc îi lipsesc cei treizeci de ani din Israel, iar trecutului meu israelian, cei douăzeci și opt de ani trăiți în România. De aici dubla mea identitate. Continuând disputa cu bunul Sergiu Levin, aș spune că în timp ce el se consideră un „olandez zburător” ancorat în portul Constanța, eu, celălalt olandez zburător, navighez pe furtună între Constanța și portul Haifa. Aceasta ar fi motivația tezei mele. Și acum, dacă îmi permiteți, iată antiteza. Pentru poet, spre deosebire de prozator, limba este fundamentală.

Anecdotica la antiteza mea este mare, răvășitoare și copleșitoare. Mă voi repeta povestind o istorioară în care am folosit un exemplu care de altfel nu-mi aparține, dar care este elocvent. Într-o ședință a Uniunii Scriitorilor, la Tel-Aviv, am fost întrebat de ce „nu trec la ebraică”, de ce nu scriu în ebraică, de vreme ce știu atât de bine limba? Cel care m-a întrebat scrie poezie în limba ebraică și a venit de copil în Israel. Mai întâi l-am contrazis

spunându-i că nu știu „ebraica” cum spune el, având altă părere decât a lui în ceea ce privește a ști sau nu o limbă, și apoi l-am întrebat câte cuvinte știe el, cuvinte ebraice. 300? Ei, domnule! 3000? A tăcut. 30.000? Nici așa, mi-a răspuns. Un poet care-și poate număra cuvintele pe care le știe din limba în care scrie nu e poet. Poezia se scrie în limba în care respiri, pe care o cunoști la nesfârșit, până la infinit. Mai apoi, i-am demonstrat prin'acel exemplu care nu-mi aparține că „Iaar” (în ebraică) și „Pădure”, care e același lucru, pentru mine nu-i același lucru. Când rostesc „Iaar” văd înaintea ochilor copaci tineri a căror tulpină o poți cuprinde cu o singură mână, ca pe talia iubitei, la optsprezece ani, sădiți în nisip, stropiți uneori de sângele tinerilor și bătrânilor noștri, care la o adiere mai puternică cad ca să-i răsădim din nou. Copaci fără verdeață veșnică, fără muzica lor, copaci pe care nu-i crește Dumnezeu, ci oamenii care îl ajută pe Dumnezeu, pe acel Dumnezeu făcut de om

Sanda Stolojan, Irina Mavrodin și Dan Laurențiu

„după chipul și asemănarea sa”. Când spun „Pădure” văd cu ochii interiori copaci de 200 de ani pe care nu-i poți îmbrățișa cu ambele brațe, cu verdeață eternă, cu păsările lor, care se duc toamna spre sud ca să se reîntoarcă, de departe, pe același, la același copac. Vedeți dumneavoastră, „Iaar” și „Pădure” nu sunt, nu exprimă același lucru, deși sunt identice. Aș putea aduce mai mult decât încă un exemplu, care de data aceasta îmi aparține, pe aceeași linie. „Ar” (în ebraică) înseamnă „munte” și iată că „ar” și „munte” pentru mine nu sunt același lucru. Înălțimile noastre pleșuve, peste care a călcat Ben Nun, când a intrat în țara „cu lapte și miere”, acele înălțimi de rocă și istorie așezate una peste alta; fără animale și păsări, cu soare fugit înspre ele din pustiu, sau înălțimile împădurite mereu, la nesfârșit, după incendii puse de mână criminală, în care animalele au sfârșit mistuite, carbonizate de flăcările ucigașe,

împăduritele înălțimi ale Carmelului ale căror vârfuri sunt mai îndepărtate de cer decât cel al Caraimanului. Acesta, acestea se numesc „Ar”, care nu-i totuși „Munte”, deși „Ar” și „Munte” exprimă același lucru.

Ca să mă reîntorc la subiectul general al simpozionului, la „Ce facem noi pentru literatura română”, aș vrea să vă spun că în bibliotecile, miile de biblioteci personale din țara mea, se află mai multe exemplare din volumele de poezie ale lui Mihai Einescu decât în foarte multe orașe ale României. Știți? Țara noastră este mică, dar încăpătoare pentru carte. Mulți, foarte mulți dintre noi, în cele șaptezeci de kg cu care am părăsit România, am luat mai multe cărți decât lenjerie. Noi am exportat – deși tardiv – pe Eminescu și Sadoveanu și Argezi, în locul celor care trebuiau să-o facă la vremea lor, Tolstoi și Dostoievski au fost exportati de boierii ruși. Ei i-au impus în lume. E greu să-l salvezi pe Eminescu, unul din cei mai mari poeți ai lumii, după o sută de ani de ignoranță din partea celor cărora le aparține. Îmi amintesc că înaintea revoluției cu un an am fost solicitat să vorbesc despre Eminescu la Tel-Aviv. Probabil pentru faptul că am crescut în orașul său, la Botoșani, că am ucenicit ani de zile, în anii de școală, în cenaclul literar care îi purta numele, că eram unul dintre cei care îngrijeau de Casa de la Ipotești, că treceam zilnic prin fața porții clădirii unde a lucrat și, probabil, în sfârșit, probabil pentru că-i cunoșteam poezia. Visam Eminescu. Scriam Eminescu. În fața a peste 200 de persoane adunate la „Casa Scriitorilor” să-l sărbătorească pe marele bard al României în Tel-Aviv, deci, oameni care s-au născut și au crescut în poezia eminesciană, ambasadorul de atunci al României, al cărui nume nu mi-l amintesc pentru că nu e important și nici nu-i

important să-l știți, a urcat la tribună să ne spună că Eminescu a fost descoperit de Ceahlăul națiunii, de Ceaușescu. Ce îmi mai rămânea mie să fac pentru Luceafărul poeziei românești, pentru prietenul lui Gaster, pentru cel pe care îl iubeam, ce mai puteam face eu la mine acasă, la o distanță de trei mii de km, pentru Eminescu?

În urmă cu mai mulți ani l-am sărbătorit la Tel-Aviv pe Tudor Arghezi, despre care cred, spre deosebire de unii prezenți în această sală, că a fost un mare poet, un umanist, un prieten al nostru. În anii grei pentru ai mei, pentru poporul meu, el a scris „Baroane” și „Statu evreu”, el l-a ascuns pe profesorul Frenkel care trăiește în Israel înfruntând riscurile pușcăriei. L-am sărbătorit pe Tudor Arghezi în prezența fiicei sale, Mitzura, pe când mai era fiica lui, nu secretara secretarului.

Arghezi, Eminescu, Panai Istrati, Ion Călugăru au fost traduși în ebraică. Din Marin Sorescu, Mircea Dinescu, Geo Bogza, Paul Celan, Augustin Doinaș și alții s-au realizat, de asemenea, traduceri consistente, de către David Shimon Haran, I. Ralei, Mihali, Bertini, Bor Hana.

Și, ca să închei, mă voi reîntoarce la subiectul comunicării mele la această întâlnire „Dubla identitate a scriitorului”. Astăzi dimineață, femeia care mă însoțește, doamna mea, care încearcă să estetizeze ceea ce nu mă este atât de estetic la mine, vrând să-mi netezească neapărat cămașa pe care o port, m-am întrebat cum se spune pe românește la „megaiet” ca să ceară femeii de pe palier ceea ce îi trebuia „Mașină de călcat”, „fier de călcat”, i-am tradus „Fier de călcat”. Dar de ce sunt trei cuvinte pentru obiectul acesta când în ebraică e numai unul, megaiet, m-a întrebat? Așa, dragă, i-am răspuns. Și dumneavoastră vă spun că într-un cuvânt și cele trei cuvinte există eu c scriitor. Între un cuvânt și trei. Vă mulțumesc.

CA NILĂ

M-a obsedat, zilele acestea, o discuție dintre Moromete și Cocoșilă.

Fugise deci Nilă la București și, după o vreme, îl întreabă Cocoșilă pe taică-său: Ei, cum îi merge lui Nilă pe-acolo? Foarte bine răspunde Moromete. A împărțit cu o funie Bucureștiul în două și acum jumătate e al lui!

M-am bucurat să-mi revăd după niște ani colegii din exil, chiar dacă (sau mai ales pe cei care) nu au împărțit ca Nilă, cu o sfoară, lumea în două și se laudă că jumătate e a lor. Ani de zile am auzit despre unul și altul ba că e șofer de taxiuri în New-York, ba paznic de noapte în Paris, telefonist la Tel-Aviv și tot așa...

Mai cred ei oare în vocația lor, mă întrebam, mai au ei energia fizică și psihică să mai scrie, obosiți și deprimați cum probabil că sunt? (Poate că ar fi trebuit să vorbim mai mult la simpozion despre acest lucru, ar fi fost probabil o terapie colectivă necesară, dar cine dintre cei trecuți prin asemenea perioade avea puterea să se urce la tribună fără să i se umple ochii de lacrimi?)

Și, uite, totuși, că la această întrunire a sinucigașilor (căci numai un act de sinucidere poate fi pentru un scriitor plecarea din limba lui), holul sălii de conferințe e plin de cărțile noastre. Zilele de șoferie pe taxiuri, paza de noapte, munca ucigătoare la telefoane nu mai au nici o importanță. Cărțile există și asta e totul. Plus, desigur, îndoiala. Fiindcă, dacă nu te îndoiești, ești un om mort. (Și această moarte poate surveni în orele de început ca șofer la taxiuri, dar, la fel de bine, „mort“ poți să stai în prezidiul Uniunii Scriitorilor, dacă te-a părăsit îndoiala și, asemenea unui balon, plesnești de vanitate).

Cu alte cuvinte: există ele, cărțile, dar oare am scris noi, acolo, ceea ce trebuia scris? Sunt oare aceste cărți autentice?

O altă referință literară mi-a revenit în minte zilele din urmă: vorbind despre o anume scrisoare, un personaj al lui Hasdeu spunea: „n-are nici o valoare, decât că-i scrisă“. Păzește-ne, deci, doamne!

Le sunt recunoscătoare colegilor mei, prezenți la această reuniune, că s-au străduit să rămână domni, cel puțin la această primă întâlnire, fără să povestească că în exil „salierismul“ este la fel de ucigător ca acasă. Mulți dintre noi avem, în suflete, amărăciuni grele ca munții.

Celor de acasă le este mai greu de crezut, probabil, că și-n exil se poate semna „pactul cu diavolul“. Și acest diavol e de toate nuanțele și culorile, el oferă avantaje materiale, funcții, poziții sociale, balsamuri pentru vanitate și

leacuri pentru complexe.

Le sunt, de asemenea, recunoscătoare colegilor mei din exil că nu s-au aruncat în aceste zile să discute politica României, în care, oricum, suntem nechemați și zi cu zi ce trece tot mai ageamii. Îl respect pe cel ce-și dă foc în fața Parlamentului dacă se simte implicat, are ceva de spus și nu e luat în seamă.

Dar pe cei ce trăiește la München și are și el păreri?

Sarcina noastră, -- grea! -- cred eu, a celor care trăim în afara țării, este să aducem prin cărțile noastre această dimensiune internațională pe care, prin forța destinului, o trăim. Și pe care, oricum, o putem reda mai bine cititorilor noștri decât orice scriitor care a fost o lună sau zece în străinătate și se-ntoarce apoi să povestească cum e pe-acolo, atâta democrație, adică, de dă pe-afară.

Teamă mi-e însă că există neșansa să se întâmple chiar invers: unii dintre noi vor încerca să-i învețe pe cei de-acasă cum se face la ei politică și mulți dintre cei de-acasă vor avea idei despre cum ar trebui să trăim noi în exil!

Cei de-afară, fără contactul direct cu critica, nu știu niciodată ce să scrie despre noi. Dar -- cel puțin în ceea ce mă privește, există o altă imensă bucurie: din când în când primesc câte un plic cu multe timbre, cu adresa scrisă nu tocmai după normele olandeze și expeditorul necunoscut. Primesc scrisori de la cititorii din România. Există oameni care umblă să-mi găsească adresa, dau bani pe timbre, ce-mi trebuie mie mai mult?

După primii ani de coșmar, când nici acasă nu puteam veni, nici acolo nu puteam publica fiindcă n-aveam traducător și nici de-acolo nu mă puteam mișca, fiindcă n-aveam pașaportul țării de imigrare, după niște ani, deci, de mare suferință, acum primesc scrisori și de la cititorii olandezi, și de la cei belgieni, și de la cei greci...

Poate ar fi bine ca, în cazul nostru, din când în când, să ni se dea, în presa din țară, o asemenea rubrică: Ce spun cititorii (francezi, greci, americani etc. etc) despre scriitorul român aflat în exil.

Atunci s-ar vedea ce-i cu Nilă!

Întrebări la tărmlul Mării Negre

Deși aveau aerul că răspund, scriitorii români de pe meridiane și paralele (inegale) prezenți la Neptun își puneau, mai degrabă, întrebări. E adevărat că, dacă există o profesiune a întrebărilor, mai mult decât altele, atunci aceea e chiar profesiunea scriitorului. El începe prin a se întreba dacă are talent, continuă prin a se întreba dacă spune ceva, și de aici întrebările se multiplică, după modelul posibilităților de pe tabla de șah. Întrebarea cea mai chinătoare este, probabil, aceea dacă spusele/scrisele sale semnifică oarece și pentru ceilalți. Și ce anume. Și de ce nu? Sau: de ce da? Iar dacă da, atunci cum se face că următorii, următoarele generații de oameni asemenea lui se grăbesc să-l nege, laolaltă cu toți cei deodată cu el?

Scriitorul are deci o profesiune cu accentuat nivel de risc. Căci traiul sub presiunea sau în oala sub presiune a întrebărilor este, probabil, cel mai rafinat infern. De aici -- cine știe? -- și impresia atâtor scriitori că ei sunt -- numai prin profesiune, indiferent de gradul dobândit aici -- niște persoane fără pereche. Și impresia altora că, dimpotrivă, când gândești (și scrii) trebuie să te ascunzi.

Toate aceste multe și neasemuite întrebări s-au prăvălit peste scriitorii români, la Neptun, între 5 și 10 iunie. Toate, intrate ca-ntr-o teacă în aceea -- chipurile majoră, detașată, esențială -- ce putem face pentru promo-afirmarea culturii românești în lume. Cultură, adică literatură. În fond, o întrebare care ar dori să le înăbușe pe celelalte, chinuitoarele zilelor și nopților bietului scriitor. Sau să le ascundă, lăsându-le în fond libere, în adânc, la rădăcina persoanei. Întrebare făcută ca să putem să ne mai întâlnim de orișicâte ori, numai în viață să fim. Ca să se poată întâlni și alții, sub pulpana ei fâlfâitoare, liberă la infinit, nerezolvată tot așa. Temă falsă a unei vieți de sute și sute de ani, unde noi, fiecare, ca inși, nici nu suntem mai mult decât boabe de nisip într-o clepsidră foșnitoare. Întrebare care are în ea un fel de inocență nesfârșită, protectoare a vieților noastre atât de trecătoare. Ne-o vom mai pune și ne-o vor mai pune și alții. Pe malul mării sau nu. Exilați cu toții, în lumea aceasta, după ce ni se păruse că știm cum e într-una mai bună. Din cauza propriului grav păcat, despre care ne mai întrebăm și azi care dintre ele o fi fost.

Ioana Crăciunescu și Adam Puslojic

Victor Ivanovici

TRADUCEREA ȘI (MAI ALES) CIRCULAȚIA LITERATURII ROMÂNE PESTE HOTARE

Pledoarie informală pentru un marketing (cât mai) profesionist

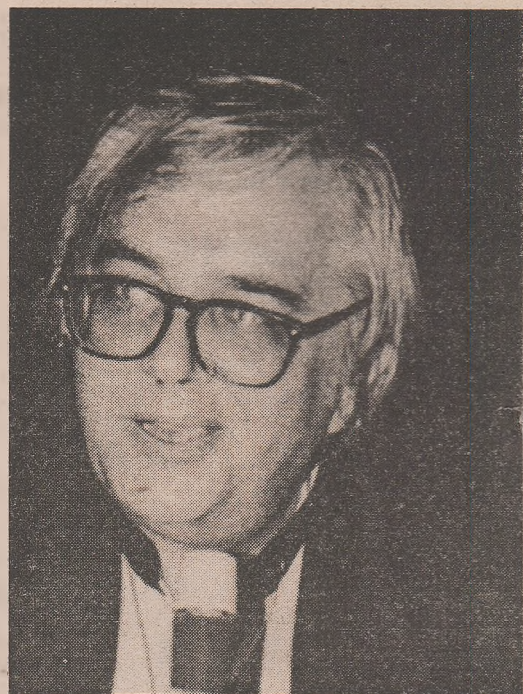
Discuția de astăzi despre traduceri existente, precum și despre condiția ideală a traducerilor de literatură română peste hotare nu trebuie să alunece (așa cum eu însumi, din deformare profesională de dascăl aș fi tentat să alunec) într-un plan abstract și abstras din perspectiva practică a întâlnirii noastre: Ce și cum trebuie făcut pentru a asigura o cât mai largă difuziune a culturii noastre în străinătate? (Premisa că valorile acestei culturi merită o atare difuziune, că produsul cultural românesc este cel mai competitiv articol de export al României, este una în care credeam cu toții, altfel nu ne-am afla aici).

Pe latura teoretică, un loc comun (ce trebuie însă repetat din când în când) e acela că traducerea este de fapt un exercițiu de **practical criticism**, că orice versiune conține o interpretare implicită, dintre multele pe care le poate suscita textul sursă. Ca atare nu este întru totul nejustificată o paralelă între epistemologia criticii literare (criticologia) și cea a traducerii (traductologia). Din acest punct de vedere, este interesant de constatat că dinamica celor două discipline comportă vectori de semn opus. Critica modernă a revendicat multă vreme dreptul la o lectură „infidelă”, actualizantă (a-l citi, bunăoară, pe Urmuz, din unghiul suprarealismului și al literaturii absurdului), în timp ce în actuala-i fază postmodernă, este interesată în a sublinia distanța și exotismul temporal (în loc de a le anula). Din contră, teoria traducerilor își consolidează „modernismul” critic, de vreme ce, în tipologia dihotomică a traducătorilor **sourciers** și/sau **ciblistes** (J.R. Ladmiral), balanța pare a înclina tot mai hotărât de partea celor din urmă.

În ce mă privește (ca traducător și

traductolog) înclin spre o relație **homologică** între textul-sursă și textul-țintă; cu alte cuvinte, fără a contesta primatul celui din urmă, aș formula cerința suplimentară ca poziția sa în sistemul stilistic funcțional al limbii-țintă să fie cât mai apropiată de aceea a textului-sursă în sistemul limbii-sursă. E lesne de văzut că această orientare homologică este și una **contrastivă** adică centrată pe raporturile pe care le dezvoltă două limbi în contact (în procesul traducerii). Ca atare va trebui, din punct de vedere teoretic, să tindem nu spre una ci spre multe **traductologii**, și anume atâtea câte perechile de limbi din/spre care traducem.

Dacă așa stau lucrurile din punct de vedere teoretic (și nu mă voi extinde mai mult asupra acestui punct căci, asemenea autorului citat, aspir la o teorie **en miettes**: doar atâta câtă e absolut necesară drept suport practicii **traduisante**) este limpede că versiunile cu/cele mai mari șanse să circule în spațiile limbilor (și culturilor)-țintă vor fi acelea realizate de vorbitori **nativi** ai acestora, **formați ca traducători de literatură română**. Iar sarcina de a-i forma ne revine în primul rând nouă; este cazul să anvizajăm fără întârziere constituirea unui învățământ specializat de acest gen (ca instituție-pilot în domeniu propun a fi studiat îndeaproape Centrul de Traducere Literară – **Centre de la Traduction Littéraire** – care funcționează la **Institut Français d'Athènes**). În ultimă instanță, și până ce vom avea asemenea specialiști, o bună soluție tranzitorie ar fi cuplurile formate din câte un **sourcier** - adică un vorbitor nativ al limbii de plecare, dar cu competență și în domeniul-țintă – și un **cibliste** - de formație simetric inversă – (eu însumi am practicat această metodă în traduceri de poezie

română în spaniolă, realizate împreună cu poetul chilian Omar Lara, pe durata șederii acestuia în România).

De asemeni, pentru a ști de pe acuma „pe cine contăm” și cui să acordăm tot ajutorul și stimulentele de care suntem capabili, e necesară repertorierea cât mai exactă și completă, sub forma unei **bănci de date**, a tuturor traducătorilor din română și a româniștilor care există în diverse arii lingvistice și culturale. Îmi îngădui aici să semnalez două nume de care România nu pare a fi luat cunoștință: **Gisèle Vanhese**, belgo-italiană (autoarea unei versiuni a poemelor românești ale lui Paul Celan în limba lui Dante), și tânăra traducătoare **Eleni Mihaloyanni**, din Grecia, cu o excelentă **Maitreyi** de Mircea Eliade, din original (pe piața greacă a mai circulat o versiune, însă după traducerea franceză, **La nuit bengalie**).

Acestea ar fi două puncte ale unui **marketing** profesionist menit să asigure atingerea obiectivului pe care îl dezbatem aici. Dar circulația și difuziunea unei literaturi nu depinde numai și (vai!) nici măcar în primul rând de nivelul calitativ al versiunilor acesteia în limbi străine. Dacă în ce privește traducerea propriu-zisă putem formula oarece rezerve față de un **cibliste à outrance**, trebuie dimpotrivă să fim cât se poate de „ciblisti” față de **orizontul de așteptare** al limbii și culturii-țintă. Și cum acest orizont include din ce în ce mai mult componentul **piață**, recurgerea la specialiștii în domeniu, care sunt **agenții literari**, devine indispensabilă. (Este un fapt de notorietate mondială acela că **boom-ul** romanului sud-american pe piața europeană se datorează într-o măsură covârșitoare eforturilor și abilităților lui Carmen Balcells, agenta literară de la Barcelona a lui Garcia Márquez și a altor autori din America de limbă spaniolă).

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, difuziunea unei literaturi în lume depinde în mare măsură de imaginea **țării de proveniență**. Nu e nevoie să repet că șansele literare românești sunt minime într-o Europă civilizată, câtă vreme această Europă percepe România ca pe o țară a mineriadelor și a conflictelor tribale, a restaurației **nomenklaturiste** și a duplicității ridicată la rang de politică de stat. Ori îmbunătățirea acestei imagini incumbă în primul rând intelectualilor acestei țări. Și fiindcă printre noi cred că se află prea puțini adepți ai teoriei așazisului „complot” (unguresc, american, iudeomasonobicciclist...la alegere), căruia i s-ar datora suszisa imagine lamentabilă a țării, sunt - cred - în asentimentul tuturor atunci când afirm cu toată emfaza posibilă că nu încercările guvernamentale de cosmetizare vor îmbunătăți imaginea României, ci recunoașterea faptului că rădăcinile răului sunt în noi și deci că e nevoie aici și acum de o radicală, tăioasă, necomplezentă **autocritică a culturii române**.

CENAUL DE LA NEUILLY: NECESITATE ȘI LOC DE ÎNTÂLNIRE CU SCRITORII ROMÂNI DIN EXILUL INTERIOR

Îată cum au început ședințele cenaclului de la Neuilly:

Într-o seară a lunii mai 1963 am invitat câțiva prieteni de care mă apropia, pe lângă ispita condeiului, cronică ne-împăcare a exilatului. Iată-i citați alfabetic: Nicu Caranica, Teodor Cazaban, Ioan Cușa, N.A. Gheorghiu, Paul Miron, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu și Mihai Niculescu sosit de la Londra. Mă gândisem la viitorii redactori ai unei reviste destinate specificului (ca să nu spun originalității) literaturii române, cum o cultivau cei de aproape două decenii în spus. De ce l-aș fi invitat pe Constantin Virgil Gheorghiu? Oare nu se împăca scriind așa cum a scris? Dar îndeosebi fiindcă nu manifestase prin nimic, ani îndelungați, dorința lui de comunicare, rezervă caracteristică emigratului și străină exilatului. Invitații fuseseră solicitate să citească texte literare inedite. Nicu Caranica a citit începutul unui lung poem intitulat povestea Foamei, Mihai Niculescu proză de calitate și subsemnatul primele pagini ale Povestii cu Țigani. Dacă discuțiile în legătură cu revista n-au condus la nici o decizie, lecturile au fost deosebit de apreciate, îndeosebi de Virgil Ierunca cel care a răspândit știrea în așa fel încât, la întâlnirea fixată o lună mai târziu, am fost peste 20. Celor veniți din alte țări li s-a adăugat Vintilă Horia, iar în septembrie Mircea Eliade, care avea să participe - citindu-și nuvelele înainte de editare - la aproape toate ședințele din iunie și septembrie, până în 1986. În același timp Horia Stamatou a venit de aproape 100 de ori de la Freiburg la Paris, arareori fără să-și citească un poem inedit.

Am uitat repede gândul inițial al revistei, înțelegând că neașteptatul succes al cenaclului n-ar fi fost dacă n-ar fi corespuns unei latente, totuși prioritare necesități. Aceea de a stimula creația. Aceea a scriitorului de a comunica prin grai rostit cu un public concret și aceea a multor ascultători de a auzi limba visului, cea în care visau, fiindcă în timpul zilei vorbeau aproape numai franceza. Ceea ce ne înseamnă că vraja limbajului a dăinuit precumpănitoare multă vreme. Un an sau doi după începutul cenaclului, cei cu vocația critică au început să critice destul de neconcesiv. Această schimbare, s-a petrecut după câte-mi amintesc atunci, când cenaclul s-a îmbogățit cu „fideli“, proaspăt sosiți din România, printre care (în ordinea sosirii) Sanda Stolojan și Basarab Niculescu. Puțin înainte începuseră să frecventeze ședințele Alexandru Vona, Mioara Cremene și artiști ai penelului cum era Victor Cupșa, alături de „științifici“, printre care S. și M. Mugur - Schachter și Matei Cazacu. Din când în când ne bucura vizita unor oaspeți deosebit de marcanți: Ștefan Lupășcu sau Alexandru Ciorănescu.

Deși în primii cinci ani de activitate se citiseră și imprimaseră, în cele șase reviste ale vremii¹⁾, numeroase texte citite la cenaclu, pe lângă două volume apărute în colecția „Inorogului“ (al doilea „Pe strada Mântuleasa“ semnat de Mircea Eliade), deși se venea la cele opt, nouă ședințe anuale sacrificând alte întâlniri și se pleca cu dorința de a reveni, nici o epocă n-a fost mai fecundă - și uneori mai entuziasmantă - decât cea

care a durat vreo șase, șapte ani, începând din 1967. Fiindcă au fost anii frecvențelor întâlniri cu scriitorii români din țară, cu cei pe care-i știam sau intuiam în neîmpăcată luptă cu cenzura și autocenzura. Dacă folosesc din nou acest adjectiv este fiindcă socotesc trăirea stării de „neîmpăcat“ definitivă, deopotrivă pentru exilatul dinăuntru și din afară, din România și din Apus.

Cel dintâi ajuns la Paris pentru o ședere de câteva luni a fost Ștefan Bănuțescu. Mi se anunțase printr-o ilustrată trimisă din Italia în decursul verii. Îmi era complet necunoscut. Dar vă imaginați cu câtă nerăbdare a fost așteptat când, la ședința din septembrie, Mircea Eliade a elogiat volumul de nuvele „Iarna Bărbaților“ spunând între altele: „scrie nu cum scriu eu, scrie cum aș vrea să scriu eu“. Citez această frază fiindcă, semnificată pentru modestia marelui savant, ar merita să fie reținută de Istoria literaturii române. După Bănuțescu au participat, la una sau mai multe ședințe de la Neuilly, rând de rând și an de an cel puțin 50 de scriitori, printre care citez în ordinea cronologiei vitezelor, pe Negoiescu, Matei Călinescu, B. Cioculescu, Ovidiu Cotruș, Sorescu, Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Ion Caraion, Tepeș, Goma, și mă opresc provizoriu la Marin Preda care, venind anual la Paris, a asistat la șase sau șapte ședințe. Spun a asistat, fiindcă vorbea arareori și n-a acceptat niciodată să-și citească textele literare. Dar a citit cu vădită plăcere un text polemic, aparent referitor la calamitățile franchiste din Spania, referitor în felul cel mai transparent la cele ceaușiste din România. Deveniserăm prieteni. Nu-mi vorbea, totuși, la modul confesiv decât în mașină. L-am auzit astfel exclamând pe un drum de țară, după o lungă tăcere: „sunt un om mulțumit fiindcă am 49 de ani și am scris o carte bună“²⁾. L-am întrebat ce gândește despre celelalte pe care le scrisese. A ridicat din umeri, apoi a schimbat vorba.

Am cunoscut o ședință memorabilă prin nivelul discuțiilor și larga participare românească: alături de cei trei citați mai sus, Alexandru Paleologu, H.Y. Stahl, Comarnescu, Regman și Argintescu-Amza. Este adevărat că citea Eliade. Aduag că au fost puține ședințe până prin 1972 fără prezența unui scriitor din România care asculta sau citea.

Timpul nu-mi îngăduie decât o scurtă evocare a devenirii cenaclului după tezele din iulie, timp de peste două decenii, fiindcă ședințele au continuat până astăzi, totuși mai rare după 1989 (trei-patru pe an).

Celor în vizită la Paris le-au urmat cei decizi să rămână în occident, printre care: Nicolae Balotă și Doamna, Alexandru Niculescu și Doamna, Cicerone Poghir, I.P. Cuianu, Ilie Constantin, Marin Tarangul, iar anii 1985-86 Bujor Nedelcovici și Matei Vișniec. Mai recente sau ocazionale, amintesc participările la ședințe ale lui Mircea Iorgulescu sau Nicolae Breban.

Semnalez asociația HYPERION, care organizează din 1978, la aceeași adresă, dar într-o încăpere mai largă, conferințe sau mese rotunde, uneori în limba franceză. Aceste manifestări, pe care le-au frecventat și animat intelectualii francezi de notorietate, sunt programate la ora 18, cu trei ore înainte de începutul lecturilor literare. Ultima conferință a avut loc pe ziua de 8 martie anul acesta, când am ascultat revelațiile unui sinolog, înainte de a sărbători în spațiul tradițional al cenaclului, apariția cărții lui Basarab Nicolescu „Théorèmes Poétiques“.

Nu bătrânețea întâlnirilor literare ne-a impus în 1978 extrapolarea sau adaosul numit HYPERION, ci dorința de a asculta ceea ce ne puteau spune „științificii“ care, amatori de literatură, asistaseră ani de zile la lecturi exclusiv literare. În subsidiar, HYPERION, ajutat de Aurelio Răuță, a tentat cu succes difuzarea câtorva sute de cărți românești imprimate de zeci de editori de-a lungul anilor în Europa occidentală, în cele două Americi și până în Hawaii unde scriam, ne scriam și editam, neobosiți Mira și Ștefan Baciu.

Dacă așa cum se spune, milionul co-naționalilor noștri din apus este dominat de certuri și dezbinări, mărturisesc, încheind, că nu le-am întâlnit decât arareori în lumea scriitorilor români ai exilului parizian.

Iată ceea ce ar favoriza, colaborarea cu scriitorii din țară, pe care o dorește președintele Laurențiu Ulici.

1). Revista Scriitorilor Români, Ființa Românească, Destin, Limite, Prodomos și Ethos.
2). Se referă, firește, la Moromeții, vol. I

silvia chițimia

Exil

Cer exilat în abisuri
De iod și sare marină,
Copaci exilați în timp
Așemeni soldaților
La datorie,
Iarbă exilată-n pământ
Pământ de-ngropăciune
Și taină,
Iubiri exilate în flori
Flori de mac
Arse pe rug,
Lumină exilată în trupuri
Nădușit-vorbitoare,
Priviri îngerești
Exilate în piatră
Orbită de vânturi,
Dumnezeu, exilat
Într-un sâmbure de cais

Radu Nițu

UN POD CU CIRCULAȚIE ÎN AMBELE SENSURI

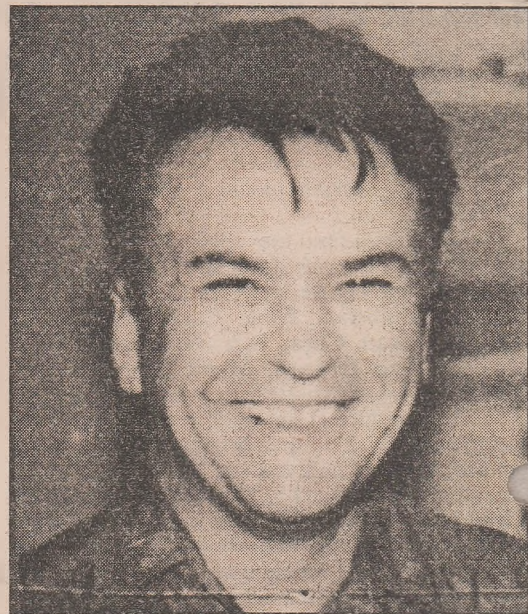
Datoria de a face cunoscută literatura română peste hotare este una dublă. Atât față de țara în care ne-am născut, cât și față de țara pe care am ales-o. Nu trebuie să așteptăm până când vor învăța străinii românește, ca să traducă literatura română.

Eu am găsit câteva edituri suedeze mici, pentru care calitatea artistică este mai importantă decât profitul financiar. Sunt dispuse să publice traduceri din românește. Cărți reprezentative vor. Clasici și contemporani. Eu fac traducerea brută, pe care o îmbunătățește un scriitor suedez. Acesta nu are nevoie să cunoască limba română. Eu stau lângă el și îi tâlmăcesc din tainele și frumusețea textului românesc. Suedezul găsește expresia cea mai fericită pe limba suedeză. Eu verific dacă într-adevăr intenția autorului este respectată. Și răspund cu capul. Traducerea o semnez atât eu cât și suedezul. La textele dificile, revizuim traducerea prin lectura a încă unuia sau a doi scriitori suedezi, a căror sensibilitate sau stil sunt mai apropiate de specificul autorului român.

Noi le suntem datori cititorilor noștri români, pe care poate că i-am decepționat prin plecarea noastră, nu numai să continuăm cu scrisul pe românește. Noua limbă cu care ne-am familiarizat trebuie pusă în slujba cititorilor noștri români.

Librăriile noastre au fost văduvite, o jumătate de secol, de multe cărți bune din literatura universală contemporană. Acum, când România iese din izolarea în care a fost îngrădită, trebuie să recuperăm din urmă acest gol și să traducem literatura străină de calitate, mai intens decât traduc țările care nu au fost izolate. Nu numai exportul, ci și importul este de o importanță vitală. Atât la produse materiale, cât și la literatură.

Traducerile de literatură trebuie să funcționeze ca un pod cu circulație în ambele sensuri. Așa cum se face o balanță economică a unei țări, trebuie să existe și o balanță culturală. Un echilibru judicios între ceea ce literatura română are de spus Europei,

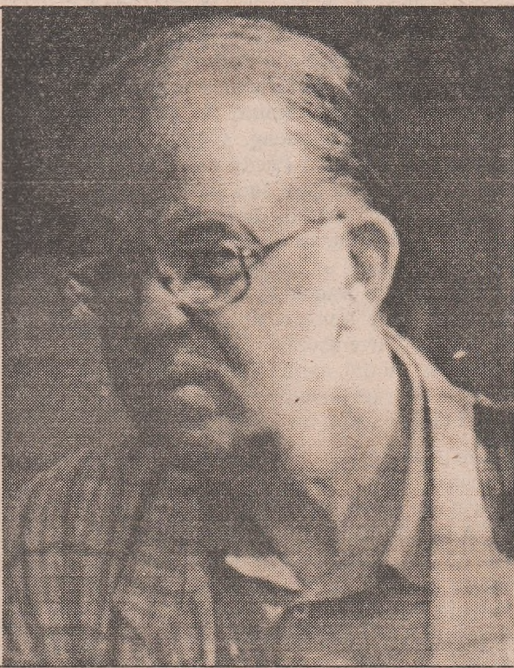
lunii întregi, și ceea ce Europa sau alte țări au să ne spună nouă. Nu trebuie să înțelegem raporturile literaturii române cu literatura universală ca pe un monolog. Să reluăm dialogul întrerupt, cu celelalte culturi din lumea întreagă, acum când avem mai multe forțe la traduceri decât am avut oricând altădată. Nici o altă țară nu are avantajul unui eșalon atât de numeros cum suntem noi, scriitorii români din întreaga lume.

Este de datoria mea nu numai să scriu în Suedia pentru a le arăta suedezilor ce vână avem noi românii. Este de datoria mea să pun toate cunoștințele mele, inclusiv cele de limba suedeză, la dispoziția cititorilor români. Pe lângă propria mea creație, trebuie să le ofer și traduceri. Am tradus deja două cărți de Selma Lagerlöf. Adineauri am vorbit cu cineva de la TVR să ecranizeze o schiță de Selma Lagerlöf, intitulată chiar „În problema emigrației“ (Domnule Ion Puiu Stoicescu, sunteți cineva!). Am mai tradus și din alte limbi. Am pe masa de lucru cărțile unor scriitori suedezi. Am trimis acum 5 ani, la București, propuneri cu prezentarea mai multor cărți suedeze care să fie publicate cu sprijinul financiar al Suediei. Nici până azi nu am primit un răspuns.

Ne trebuie acel buletin periodic, de care s-a vorbit, cu prezentarea cărților pe care să le oferim editurilor străine. Aștept, de asemenea, ca autorii să-mi propună direct cărțile lor.

Am vorbit cu conducerea celor două uniuni de scriitori din care fac parte. Atât Uniunea Scriitorilor din Suedia, cât și cea din România sunt interesate în stabilirea unor reciprocități. Avem în vedere nu numai traduceri, ci și vizite. Scriitorii suedezi trebuie să vină și să cunoască România, pentru a o prezenta publicului suedez.

La fel, scriitorii români trebuie să meargă și să cunoască Suedia, pentru a o prezenta publicului românesc. Noi, scriitorii, trebuie să contribuim la o mai bună cunoaștere și înțelegere între țări și popoare, cu mai multă eficiență decât o pot face funcționarii de stat. Nu trebuie să așteptăm ca burocrații să facă ceea ce putem face noi înșine. Cei mai calificați ambascadori ai literaturii române sunteți dumneavoastră înșivă, scriitorii români din întreaga lume.

Dumitru Radu Popa și Eugène Van Itterbeek

DE LA IZOLARE LA DESCHIDERE

Despre căile de pătrundere a culturii române în lume

Am o încredere fundamentală – și, de altfel, rareori dezmințită – în procesele naturale, firești. Am o tot atât de mare suspiciune față de actele, procesele provocate, artificiale. Cred în importanța catalizatorilor, a stimulilor exteriori, dar sunt convins că, niciodată, vreun catalizator nu poate ține locul vreunuia dintre elementele constitutive ale procesului.

Revenind, după aceste scurte aserțiuni, mai degrabă teoretice, la tema colocviului scriitorilor români de pretutindeni (**Ce facem pentru cultura română ca să fie mai substanțial cunoscută în lume**), eu cred că procesul pătrunderii unei culturi în lume e mai degrabă ceva care, în timp, se produce aproape pe nesimțite. Devine **constatabil** ca atare poate nu într-o anumită zi, sau o anumită lună, sau un anumit an. E poate ceva care, vorba lui Creangă, „se vede că a și venit, de vreme ce n-a mai venit”. Asta nu înseamnă că trebuie să asistăm și la desfășurarea naturală a procesului.

Simpotrivă. De aceea, înainte de a judeca, în detaliu, ce putem face pentru pătrunderea culturii românești în diferitele zone ale lumii unde trăim, cred că ar trebui să identificăm minuțios cât mai multe din piedicile inerente pe care acest proces le poate întâmpina. Pe urmă, foarte important mi se pare să înlăturăm ceea ce **nu trebuie** să facem, ca să nu stânjenim noi înșine desfășurarea firească a procesului.

Mă refer aici, mai cu seamă, la acel gen de exagerări care se înregistrează în lumea intelectuală a diasporei românești de astăzi. În loc, de pildă, să condamne excesele xenofobe sau antisemite din presa românească de azi, și să le incrimineze ca inacceptabile excepții, unii scriitori sau oameni de cultură de origine română preferă să ofere o întregă explicație a acestor comportamente aberante bazată pe accente antisemite sau xenofobe ale culturii române clasice. O asemenea poziție, chiar dacă le asigură pentru moment mai multă

credibilitate și succes „de casă” în lumea occidentală, tributară unui anumit „orizont de așteptare”, nu face decât să dăuneze culturii române pe termen lung.

Nu mai puțin dăunătoare este clamarea excesivă a **unicității** românești. Citim încă prea adesea în publicațiile românești din țară și străinătate formulări ca „binecunoscuta și unica artă populară românească”, „frumusețea de neîntrecut a costumului nostru popular”, „unicitatea incontestabilă a spiritualității românești” etc. Toate acestea nu pot avea afară decât efecte inverse celor dorite. Ele produc cel mult ilaritate, sunt taxate drept fenomene ridicole. E o competitivitate rău privită, care ne izolează în continuare. Ar trebui să înțelegem, o dată pentru totdeauna, că neîntrecuta artă populară românească e la fel de neîntrecută în românitatea ei cum arta populară panameză, să zicem, va fi fiind neîntrecută în panamezitatea ei.

Un alt aspect care cere o reevaluare de substanță, dacă vrem într-adevăr să stimulăm pătrunderea culturii române în lume, este legat de funcționarea corespunzătoare, la un nivel intelectual elevat, a centrelor culturale românești din străinătate.

E nevoie aici de o revizuire a criteriilor de selecție, de mai puțină birocrație și mai mult spirit organizatoric, de o veritabilă **deschidere** spre lume și transformare a lor în entități culturale de prestigiu, cum de pildă a fost **Academia Română** de la Roma între cele două războaie. Avem nevoie, de altfel, în tot ceea ce întreprindem pe această latură, să regăsim feroarea **sincronizării** din epoca fertilă dintre cele două războaie, să reinnodăm firul unui dialog înruper în 40 de ani de artificială izolare. Dacă noi nu vom ști să ne mișcăm și să ne deschidem cum trebuie spre lume, nu avem cum să așteptăm ca lumea să vină la noi.

Marius Tupan

CAMELEONI ȘI DECĂZUȚI

A saltul veleitarilor și al celor refuzați de idee, ca să nu mai vorbim de ariviști, triumfaliști și foști activiști, continuă în agresiva lor tradiție impusă (întreținută) de nomenclaturisti și neonomclaturisti credincioși doar intoxicărilor profitabile. Liniștea unor cabinete se obține, paradoxal, prin spuzenia disputelor la nivelul supușilor, de fapt, niște rude mai apropiate sau mai depărtate, atente la orientări și cumetrii. Metodele sunt vechi, noi par a fi doar protagoniștii. În astfel de cazuri, importantă e haita ci nu fiara răzlețită. Individul în afara unor astfel de societăți, trainice doar prin compromisuri, poate fi ușor eliminat, anulat, grupul respectiv, cu mare greutate, însă. Paremiologia ne este iarăși de ajutor. Ce naște din piscă tot șoareci mănâncă! Sau: capra sare masa, iada sare casa! Până și pasajele decupate din Biblie capătă, vremelnic, alte conotații, când interpretarea

ajunge în manevrele unor păgâni. În disputele de interese, destui își schimbă veșmintele, folosindu-le doar pe acelea care-i pun într-o poziție privilegiată. Toate acestea ne-au fost sugerate de întâlnirea scriitorilor români de pretutindeni, desfășurată în stațiunea Neptun, acolo unde, cândva, nici măcar țânțarii n-aveau voie să miște în front, fiindcă pacea supremului nu trebuia tulburată. Ironia sorții! Această manifestare amplă, după unele voci unică în perioada postdecembristă, a stămit, cum era și de așteptat, reacții violente, contestări absurde și, nu în ultimul rând, inserări veninoase. Persoanele aservite vechiului regim, închiriate cu ușurință și-n cel nou, cozile de topor, slugile de sezon și bineînțeles câinii de serviciu s-au repliat o vreme, gata să intre și-n gaură de șarpe, după care, stimulate, și-au început atacul la drumul mare.

Valorile noastre literare, plasate în diverse

locuri ale lumii, au de ce să fie invidiate. În ciuda dificultăților pe care și le garantează exilul - căci cine a cucerit deodată dezabuzații francezi sau circumspecții olandezi, exoticii greci sau suficienții americani? - în cea mai mare parte colegii noștri au reușit să-și recâștige un nume, să-și îmbogățească o operă, apărând la Neptun, în această vară caniculară, cu o carte de identitate impresionantă. Ei bine, tocmai această postură îi înnebunește pe naționaliști-comuniști, contestatari de profesie, dectororii de ieri, care n-au și n-au avut vreodată nimic sfânt, atunci când trebuie să-și servească stăpânii. Dar mai e ceva. Dacă n-ai spus că celebritatea, nu se simt bine. Trăind în noroi, nu suportă imacularea altora. Din mai multe posibilități oferite de destin, epuizându-le cu nonșalanță pe cele onorabile, au rămas cu una singură: aceea a patrupedelor scormonind în gunoaie. Indiferent de cum îi văd contemporanii, ei acceptă și o astfel de publicitate, temându-se, pesemne, de anonim. Un individ sinistru, dezagreabil și-a oferit singur apelativul privindu-se într-o oglindă, și de atunci nu face altceva decât să-și întrețină vocația sub filozofia șoricului. Un altul, mătăhălos și-n supurație ca un vulcan noroiu, fetid ca o baltă putredă și descompus ca o casă de toleranță, pune la cale diversiuni, inventează comploturi, ilustrând, de fapt, complexele fiarei, hăituită nu doar de propriile sale tulburări fiziologice, având în față (sau în final) spectrul pavilioanelor de nevropați. Boala lui, ca și a altora de acest tip, e incurabilă sau, mai exact spus, e singura lui șansă de a fi posedat. Altfel, l-ar înghiți uitarea, or, de această **maladie** fuge ca dracul de tămâie. El și alții preferă să rămână în postura de monștri, dar recunoscându-și ca atare, decât să cocheteze cu anonimul. Acum se știu, se cunosc, iar zvârcolirile lor le trădează și mai abtâr caderea dar și de-căderea. Altfel zis, sunt cazuri clasate, fără șansa de a se mai reabilita vreodată. Vechile sintagme ce le învinețesc limba nu mai au nici o putere de convingere. Scriitorii noștri din exil ar fi „cutrele Europei libere”, „șpioni în verde”, „vânzători de neam”, „jidani necuviințoși” ș.a.m.d. Mîntea rătăcită le stimulează un cortegiu de formulări, care de care mai încărcate de o potențialitate umoristică involuntară. La marginea lumii și a literaturii, și-au pierdut de mult controlul și credibilitatea, așa că sunt deja priviți ca niște malformații istorice. Pericolul oricum nu mai vine de la ei, ci de la alții.

Puțini dotați, dar cu o viclenie greu de detectat, aceste personalități se orientează rapid, ca și șobolanii la scufundarea corăbiei, aruncându-se acolo unde simt că s-ar putea salva. Exilul interior, pe care l-am trăit destui, nu există pentru ei, atâta vreme cât s-au aciuat în vecinătatea potențailor, ducând o viață frivolă, dar nu onorabilă. Acum, în plină expansiune a așa-zisei libertăți, își clamează puritatea și obiectivitatea critică, ignorând faptul că nu toți am devenit amnezici. Eludând episoadele în care ridicau osanele creatorilor de trei parale, ca și momentele când îl linguseau pe dictator, speră să-i convingă pe toți aceia care au stat departe de îngenuncherile fanariote. Acești cameleoni sezonieri fac alergie când aud de literatura de serrar, fiindcă ei se gudurau pentru favoruri, călătorii și privilegii, nu agreează ideea că tabloul de valori se schimbă odată cu reintegrarea tuturor scriitorilor români, de pretutindeni, scupă unde au lins, elogiază scrieri rudimentare și agramate, numai fiindcă vor căpăta, azi sau mâine, un alt oscior, se pun bine cu cei care ar putea iarăși urca în scări, doar e vremea revenirilor, rescriu partitura lui Pristanda cu o vulgaritate preluată din literatura bordelurilor. Slugărnicia e prima armă a trădării. Exigenți cu cei evitați de haite, mărinimoși cu cei care ar putea să le întrețină condiția de duplicitari, plătind încă serviciile ce le-au fost făcute, ni se par mult mai nefericiți decât huliganii binecunoscuți, fiindcă identitatea lor se constituie prin umilințe succesive și tămâieri conjuncturale, prin aboliri ale moralei și sincope ale moralului. Dacă se întâmplă să fie pecetluită de soartă printr-o făptură dizgrațioasă și o insuficiență creatoare, compasiunea noastră e și mai mare. Uneori chiar trebuie înțeleși și iertați. Dumnezeu să-i ierte!

1) Lucian Vasiliu, Florin Iaru și Horia Zilieru în drum spre Club Bazin

2) Pavel Chihăia între soție și Florentina Preda (de la editura „Cartea Românească“)

3) Scriitori luându-și notițe în timpul dezbaterilor

4) Profesorul Nicolae Balotă ascultând cu atenție cuvântul Ninei Cassian

5) Nouăzeciștii au fost reprezentați și de poetul sibian Iustin Panța

